

Det politiska äktenskapet

Pompeius, kvinnorna och makten

Stina Wilke

Göteborgs universitet

Institutionen för historiska studier

Antikens kultur och samhällsliv

Fördjupningskurs AN1333, uppsats 15 hp, ht 2016

Handledare: Lena Larsson Lovén

Abstract

Denna uppsats har två syften. Det första är att granska och undersöka vilka fördelar Pompeius Magnus ville uppnå i den politiska maktkampen med sina fem äktenskap och hur väl detta lyckades. Det andra är att studera kvinnornas möjligheter att kontrollera sina liv, främst inom äktenskapet, med utgångspunkt i de kvinnor Pompeius Magnus gifte sig med.

För att exemplifiera kvinnornas möjligheter till påverkan privat och offentligt har jag också kort presenterat några kvinnor under senrepubliken som uppmärksammades för sitt sätt att agera i offentliga sammanhang och också analyserat hur deras aktioner mottogs och kommenterades av samtida källor.

Slutsatsen blir att Pompeius lyckades uppnå de politiska fördelar han förväntade sig i äktenskapen med Antistia och Aemilia. I det tredje äktenskapet med Mucia, skilde han sig från henne, när han bedömde att det gagnade honom politiskt bättre att ingå i en annan äktenskapsrelation. Äktenskap nummer fyra, med Julia, gynnade honom inte politiskt medan det femte äktenskapet, med Cornelia, motsvarade hans politiska förväntningar. De två sista äktenskapen skildrades som kärleksfulla och sades också ha förändrat Pompeius personlighet och politiska och militära ambitioner.

Slutsatserna angående kvinnornas möjligheter att påverka sina liv blir att ingen av kvinnorna Pompeius gifte sig med motsade sig giftermålet även om några av dem eventuellt skulle kunna ha gjort det. Kvinnornas möjligheter att styra över sina liv berodde först och främst på vilken familj de tillhörde. Andra viktiga faktorer var bra ekonomi och god utbildning. Möjligheten för kvinnor att agera i det offentliga livet var dock mycket begränsade och de kvinnor som lyckades, anpassade sig efter rådande socialt mönster och agerade genom mannen.

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
Ämnespresentation.....	5
Historisk kontext	5
Politiskt liv i senrepublikens Rom	5
Problemformulering, syfte och avgränsningar.....	6
Tidigare forskning	7
Vetenskaplig metod	8
2. Pompeius Magnus karriär: politik och äktenskap	9
Pompeius politiska karriär	9
<i>Pompeius väg mot makten</i>	9
<i>Triumviratet</i>	11
<i>Triumviratets fall och inbördeskrig</i>	12
Pompeius fem äktenskap	14
<i>Äktenskapet med Antistia</i>	14
<i>Äktenskapet med Aemililla Scaura</i>	15
<i>Äktenskapet med Mucia Tertia</i>	16
<i>Äktenskapet med Julia</i>	17
<i>Äktenskapet med Cornelia Metella</i>	19
3. Kvinnornas situation	20
Kvinnornas möjlighet att påverka sitt offentliga och privata liv	21
<i>Det offentliga livet</i>	21
<i>Det privata livet: äktenskap och skilsmässor</i>	23
4. Analys	25
Analys av politiska äktenskap i Rom, exemplet Pompeius	25
Analys av kvinnors möjlighet att kontrollera sina liv	29
5. Diskussion och slutsatser	30
Ur Pompeius synvinkel	30
Ur kvinnornas synvinkel	33

6. Sammanfattning	36
7. Bibliografi	37
Antika källor	37
Modern litteratur	37
Bild på försättsblad	39

1. Inledning

Ämnespresentation

I denna uppsats avser jag att studera det politiska äktenskapet i senrepublikens Rom och kvinnornas möjligheter att påverka sin livssituation, i synnerhet beträffande äktenskapet. Jag utgår från Pompeius Magnus fem äktenskap. Hans äktenskapskarriär är ett mycket tydligt exempel på hur det politiska äktenskapet kunde te sig. Med termen politiskt äktenskap syftar jag på handlingsmönstret att man, genom att gifta sig in i ”rätt familj”, förbättrade sina möjligheter till att kunna göra en politisk karriär.¹

Historisk kontext

Pompeius levde i en mycket turbulent tid. Den romerska republiken präglades under det sista århundradet f.v.t. av hårda politiska motsättningar. Maktkampen stod mellan olika ”starka” män som i rask takt bytte politisk åsikt och därmed också samarbetspartners. Att gifta sig rätt var ett sätt för mannen som ville göra politisk karriär att hamna i en bättre politisk maktposition. Vid många tillfällen i den romerska historien har det ingåtts äktenskap för att visa sin politiska solidaritet med andra inflytelserika familjer och därigenom skapa allianser. I och med Sullas maktperiod tyder mycket på att ett paradigmskifte skedde och att det istället var den egna politiska vinningen som var huvudsaken i äktenskapsförbindelsen. Vad kvinnan tänkte eller kände finns det, som vanligt i historieskrivningen, väldigt lite skrivet om.

Politiskt liv i senrepublikens Rom

Det romerska samhället under Pompeius livstid präglades av djupa sociala kriser, motsättningar mellan de olika släkterna inom nabiliteten och slutligen ett totalt sammanbrott för det republikanska statsskicket.

Man kan säga att den romerska politiken under senrepubliken vilade på tre nav: senaten, ämbetsmännen och folkförsamlingen. Dessa tre maktsfärer skulle övervaka och kontrollera varandra för att på så sätt garantera att Rom aldrig hamnade under en förtryckande kung igen. Många politiska strider utkämpades i Rom mellan två fraktioner, *optimater* och *popularer*. *Optimaterna, bon viri*, var den konservativa falangen. Målet för dem var att behålla senatens makt och inflytande och att inget skulle förändras. Eftersom senaten utgjordes av den romerska aristokratin ansågs *optimaterna* gynna adeln. *Populares*, demagogerna, å sin sida, var aristokratiska ledare som tenderade att använda sig av den romerska folkförsamlingen för att vinna politisk makt i den romerska senaten.² Folkförsamlingens roll var viktig då folktribunerna hade makt att dels lägga lagförslag och dels rösta ner lagförslag. Clodius, medlem av den ärorika patricierfamiljen Claudii, var ett av flera exempel på unga adelsmän, som lät sig adopteras av en plebej för att få möjlighet att nå denna maktposition. I och med adoptionen tog han sig det mer folkligt klingande namnet Clodius. Han hade försökt få adoptionen till stånd under flera år men det var

¹ Skinner 2005, 202.

² Dupla 2011, 280-281.

först när Caesar och Pompeius engagerade sig i saken som det lyckades. Caesar ledde i egen- skap av *Pontifex Maximus* adoptionsceremonin och Pompeius deltog i densamma som augur.³ Intressant är att detta skedde år 60 f.v.t., tidsmässigt i samband med triumviratets bildande!

En svaghet i det politiska styrelsesättet var att det inte fanns någon myndighet som hade som uppgift att se till att stiftade lagar efterföljdes. Det fanns ingen ordningsmakt som kunde upp- rätthålla den allmänna ordningen. Istället var det möjligt för enskilda män att genom upplopp och tumult, störa och hindra senatens arbete. I Ciceros brevsamling finns många beskrivningar av hur arbetet i senaten kunde gå till. Ett exempel finns i ett brev skrivet till brodern Quintus den 15 februari år 56 f.v.t. Här berättas om kaotiska förhandlingar i senaten några dagar innan brevet skrevs. Inblandade var bland annat Milo, Clodius, Pompeius, Crassus, Cato med flera. Man avbröt varandra, skrek, visslade, spottade och slogs. Förhandlingarna fick efter några tim- mar avbrytas, Cicero skrev att de pågick på detta sätt mellan 12.00 och 14.00. Nästa dag förlades senatens möte istället till Apollotemplet, enligt Cicero för att Pompeius skulle våga närvara. Han kände sig hotad till livet och hade anförtrott Cicero att det var Crassus som låg bakom det hotet.⁴ Av namnen som nämns i detta brev förstår man att förbindelserna och allianserna mellan de olika ledande personerna skiftade över tid. Genom att alliera sig i olika fraktioner, vilka hölls ihop av varierande personliga band (som t.ex. släktband genom giftermål), kämpade aristokra- terna sinsemellan om den politiska makten.⁵

Senatens makt var under senrepubliken inte längre självklar, nu fanns det också möjligheter att nå makt på andra sätt än tidigare. Det politiska maktspelet i Rom under denna tid var intensivt och det politiska livet verkar i mångt och mycket ha innehållit samma slags personangrepp och smutskastning som vi ser i det politiska spelet av idag.

Problemformulering, syfte och avgränsningar

Pompeius gifte sig fem gånger och i varje äktenskap kan man spåra ett politiskt syfte till att de har ingåtts. Att skilja sig och att gifta om sig var inte ovanligt bland Roms överklass och de komplicerade och intrasslade familjemönster detta skapade kan exemplifieras av Pompeius äkt- enskapliga historia.⁶

Mitt första syfte är att granska och undersöka vilka fördelar Pompeius ville uppnå, i den poli- tiska maktkampen, med varje äktenskap. Jag vill också undersöka hur väl detta lyckades.

Mitt andra syfte är att studera kvinnors möjlighet att kontrollera sina liv, främst genom äkten- skapet, med utgångspunkt från de kvinnor Pompeius Magnus gifte sig med. Tidsperioden som behandlas är tiden mellan Pompeius första äktenskap fram till hans död (d.v.s. 86f.v.t.-48f.v.t.). Det politiska äktenskapsmönster som beskrivs var vanligt förekommande i det högre samhälls- skiktet, bland patricier *patricii* och i viss mån riddarståndet *ordo equites*, inte bland plebejer *plebs* och frigivna.

³ Goldsworthy 2007, 203.

⁴ Cic. *Q. fr.* 2:3.

⁵ Hammar 2013, 83.

⁶ Bradley 1991, 96.

Tidigare forskning

Det finns mycket litteratur skrivet angående den politiska maktkampen i senrepublikansk tid och under inbördeskriget 49-45 f.v.t, både antikt källmaterial och modern litteratur.

När det gäller modern litteratur har det forskats om och skrivits ett stort antal böcker och artiklar om senrepublikens politiska liv och de många politiska ”affärer” som utspelade sig i senaten. Under 1960- och 1970-talet fanns ett stort intresse av att beskriva detta och också de personer som var huvudaktörerna, såsom Pompeius. Detta stora intresse verkar på senare år ha avstannat och den nyutgivna litteraturen har mer karaktären av övergripande verk om den romerska historien. Detta sagt som en förklaring till att den bok jag använt mest när det gäller Pompeius militära och politiska karriär, *Pompey A political biography* av Robin Seager gavs ut 1979. En mer övergripande skildring av Pompeius liv fram till år 59 f.v.t. hittade jag i *Pompey the Roman Alexander* av Peter Greenhalgh. Boken *Pompeius vender tillbaka* av Jens Erik Skydsgaard studerar den romerska politiken åren 62-59 f.v.t. och *Pompey, his friends, and the literary B.C.* av William Anderson beskriver Pompeius oförmåga att knyta politiska allianser och vänskapsförhållanden som höll över tid. Artikeln *Five wives of Pompey the great* av Shelley Haley skildrar Pompeius äktenskap, i så hög grad det är möjligt, med utgångspunkt från kvinnornas situation.

För att utforska den romerska kvinnans livssituation och levnadsvillkor under senrepubliken har jag sökt böcker som behandlar detta ämne. Jag har använt mig av ett antal böcker med olika inriktning. Å ena sidan har jag läst böcker som behandlar kvinnan och äktenskapet med betoning på lagstiftning och familjepolitik. Denna intresseinriktning dominerade bokutgivningen inom ämnet kvinnohistoria på 1980- och 1990-talet. Exempel på denna typ av litteratur är *Women in Roman Law and Society* av Jane Gardner. *Marriage, divorce and children in ancient Rome* är redigerad av Beryl Rawson och innehåller artiklar i detta ämne av ett antal kvinnoforskare.

Å andra sidan har jag också läst böcker som behandlar kvinnans situation med utgångspunkt i ett genusteoretiskt perspektiv. Här möter man flickan/kvinnan som individ och hennes livssituation förklarad utifrån ett genusperspektiv. Under 2000-talet har det utgivits ett stort antal böcker inom denna genre och några av dessa titlar finns med i min bibliografi. Ett exempel på en bok med detta tema är *Roman girlhood and the fashioning of femininity* av Lauren Caldwell.

Jag vill också nämna två böcker som inte passar in i de två ovan nämnda genrerna men som varit mycket viktiga för skrivandet av detta arbete. Den första boken är *Goddesses, Whores, Wives and Slaves Women in classical antiquity* av Sarah Pomeroy, en klassiker som utkom för första gången redan år 1975 och fortfarande är lika aktuell. Den andra boken är *Women and politics in ancient Rome* av Richard Bauman. Boken kom ut 1992 och beskriver romerska kvinnors möjligheter att göra sig bemärkta inom politiken, från tidig republik till tidig kejsartid.

Vetenskaplig metod

Jag kommer enbart att använda mig av textbaserade källor i detta arbete och den vetenskapliga metoden blir därmed den hermeneutiska. Hermeneutik betyder, enligt *Svenska Akademiens ordbok* läran om texttolkning och är en vetenskapsteoretisk inriktning som framhäver betydelsen av förståelse och inlevelse i human- och samhällsvetenskaperna.⁷

De mest omfattande samtida källorna är Marcus Tullius Cicero och Gaius Julius Caesar. Båda dessa män var i högsta grad involverade i Pompeius levnadshistoria. Cicero var oerhört produktiv i sitt skrivande och i detta arbete är det brev från hans privata brevsamling som har använts som källmaterial. Denna brevsamling, som täcker åren 68-43 f.v.t., dock inte jämnt fördelade över hela denna tidsperiod, innehåller över 900 brev skrivna till hans vän Atticus, hans bror Quintus och andra släktingar och vänner. Här finns också brev adresserade till Cicero, varav några är skrivna av Pompeius. Jag har läst en svensk utgåva som heter *Cicero, samtliga brev* som är översatt från latin till svenska av Gabriel Sjögren. Dessa brev är ögonblicksbeskrivningar av politiskt, officiellt och personligt liv i Rom och därmed ovärderliga men det är samtidigt viktigt att väga in att de flesta breven är skrivna av en av huvudpersonerna i de beskrivna händelserna och att de därmed skildrar allt till Ciceros fördel.

Ytterligare antika källor är Plutarchos och Appianus. Plutarchos (ca 46 -120 e.v.t.) skrev sin levnadsteckning över Pompeius liv dryg 100 år efter hans död och är därmed, till skillnad från Cicero, ingen samtida källa. Plutarchos har inte bara skrivit om Pompeius utan om ett antal andra bemärkta greker och romare, bl.a. Sulla, Cicero, Caesar och Antonius. Med dessa böckers parallella levnadsbeskrivningar avsåg Plutarchos att beskriva och jämföra karaktärerna på de personer han porträtterade. Plutarchos var alltså inte historiker utan kan i dagens mening mer jämföras med en bibliografiförfattare och moralfilosof. När det gäller Plutarchos har jag läst hans verk i engelsk översättning.

Appianus (ca 95-165 e.v.t.) var historieskrivare och hans arbete är den enda sammanhängande skildring av romarnas inbördeskrig som bevarats till vår tid. Appianus skrev liksom Plutarchos på grekiska och här har jag använt mig av en svensk översättning av Ingemar Lagerström. *Appianus, Romerska inbördeskrig Bok I och II*. Denna volym omfattar tiden från Tiberius Gracchus reformer, 133 f.v.t. fram till mordet på Julius Caesar år 44 f.v.t.

Texterna av Plutarchos och Appianus är, eftersom de skrevs så långt efter Pompeius död, klassade som andrahandskällor. Mycket kan ha förändrats och förvanskats på vägen men å andra sidan borde författarna kunna vara mer objektiva i sin analys av händelserna eftersom de varken hade personliga band eller direkt politiska intressen, i det som beskrivs, att ta hänsyn till. Plutarchos och Appianus hade sannolikt också tillgång till samtida källor som inte har överlevt till vår tid.

I avsnittet som handlar om kvinnornas livsvillkor och möjligheter att påverka sin tillvaro kommer genusperspektivet finnas med i läsningen och tolkningen av referenslitteraturen. Det är viktigt att identifiera hur genusrollen och genusidentiteten behandlas och under läsningen vara

⁷ SAOB 1997. s.v. "hermeneutik".

uppmärksam på hur det beskrivs att en flicka/kvinna i den högre samhällsklassen dels förväntades uppföra sig och dels flickans/kvinnans syn på sig själv som könsvarelse. Det är också viktigt att läsa dessa texter källkritiskt. Vad finns det för tendens i det som skrivs, vem är det som skriver texten, i vilket syfte är den skriven och vem är jag som läser, hur tänker jag?⁸

2. Pompeius Magnus karriär: politik och äktenskap

Pompeius politiska karriär

Gnaeus Pompeius Magnus var född 29 september år 106 f.v.t. i regionen Picenum, nuvarande Marche och död 29 september 48 f.v.t. Han var son till Gnaeus Pompeius Strabo som var en framgångsrik militär ledare och statsman. Både far och son stred på Sullas sida mot Marius under inbördeskriget på 80-talet f.v.t. Enligt Plutarchos var Strabo, på grund av sin grymma natur, hatad av det romerska folket.⁹ Pompeius familj var förmögen men härstammade inte från det aristokratiska patricierståndet och Strabo var den förste, i sin gren av familjen Pompeius, som erhöll konsulstiteln, år 89 f.v.t.¹⁰

Pompeius Magnus väg mot makten

Pompeius stödde Sulla under dennes maktkamp på 80-talet mot Marius. Han vann viktiga segrar åt Sulla på Sicilien och i Afrika och var vid återkomsten till Rom angelägen om att få sig beviljat en triumf för detta. Detta var Sulla motståndare till och påpekade att Pompeius, tekniskt sett ännu inte uppfyllde de krav man ställde på en triumfator. Han hade inte gjort regelmässig karriär. Enligt reglerna skulle man ha varit *praetor* eller konsul för att få en triumf och Pompeius hade inte ens varit *questor*. Han var bara en knappt tjugofemårig pojke. Enligt Plutarchos gav Pompeius inte efter för Sullas motstånd utan svarade honom att de flesta föredrar en stigande sol framför en fallande. Han var så säker på sig själv och sin karriär i detta läge att han vågade gå emot den store diktatorn.¹¹ Pompeius beviljades sin triumf, den första av tre och hans agerande visar på den självsäkerhet och ärelystnad han kände vid denna tidpunkt av sitt liv. Kriegen mot Marius slutade med seger för Sulla och Pompeius skall ha gjort sig en förmögenhet, bland annat genom att lägga beslag på en del av de egendomar som konfiskerades från Sullas motståndare.

År 76 -71 f.v.t. genomförde Pompeius fälttåget mot Quintus Sertorius, en av Marius män som fortfarande gjorde motstånd i Spanien. Efter långvariga strider besegrades Sertorius och Pompeius firade i december 71 f.v.t. sin andra triumf till minne av denna seger.¹² Pompeius popularitet och *auctoritas* växte enormt till följd av dessa militära framgångar. År 71 f.v.t. deltog Pompeius i fälttåget där Crassus besegrade Spartacus slavarmé. Pompeius tog, till Crassus för-

⁸ Åshede, 2016-10-17.

⁹ Plut. *Pomp.* 1.

¹⁰ Seager 1979, 1.

¹¹ Plut. *Pomp.* 14.3. Fields 2012, 11, Seager 1979, 11.

¹² Plut. *Pomp.* 22.

tret, åt sig en del av äran av denna seger. Crassus var samtidigt imponerad av den unge Pompeius förmåga och såg i honom en framtida rival. Från och med denna tidpunkt var Crassus alltid på sin vakt gentemot Pompeius och de litade aldrig mer på varandra trots att det fanns tillfällen där de samarbetade.¹³

År 70 f.v.t. innehade Pompeius tillsammans med Crassus sitt första konsulat. Pompeius var vid detta tillfälle endast 35 år gammal. Minimåldern för att inneha detta ämbete var egentligen 42 år för en man från riddarståndet som Pompeius och 40 år för en patricier. Samarbetet mellan Crassus och Pompeius under året som konsul var minimalt och de drev endast igenom ett lagförslag gemensamt. Denna lag handlade om att återinrätta möjligheten för folktribunerna att lägga lagförslag, något som upphävts under Sullas diktatur. Senaten hade inget att invända mot förslaget, alla ansåg reformen vara nödvändig.¹⁴

Pompeius fick efter sitt konsulat i uppdrag av senaten att, med stöd av Lex Gabinia, åtgärda problemet med de otaliga piraterna i Medelhavet. Piraterna utgjorde ett stort bekymmer och försvårade den intensiva handeln i regionen. Lagförslaget innebar att en man, en tidigare konsul, skulle utses för att under tre år rensa Medelhavet från piraterna med hjälp av en flotta på 200 skepp. I lagförslaget nämndes inte Pompeius vid namn men det var underförstått att tribunen Gabinius hade Pompeius i åtanke när han lade förslaget. Lagförslaget orsakade stor strid i senaten. Det sades att den ende senatorn som röstade för det var Caesar och att anledningen till detta var att han ville vinna folkets stöd.¹⁵ Pompeius var mycket angelägen om att få detta uppdrag som han visste passade hans organisations- och koordinationförmåga. Genom att dela in Medelhavet i sektioner och rensa ut dessa systematiskt lyckades han på endast tre månader under 67 och 66 f.v.t. göra Medelhavet säkert från pirater.¹⁶ Pompeius hade nu visat att han kunde vinna segrar både på land och till sjöss. Hans popularitet och status hos gemene man växte ännu mer efter denna bedrift.

År 66-62 f.v.t. genomförde Pompeius ett fälttåg mot Mithridates VI Eupator som hade startat sitt tredje krig mot Rom. Om Pompeius skulle kunna bevisa att han var en större härförare än Sulla och Lucullus måste han hitta den slutliga lösningen på problemet Mithridates.¹⁷ Pompeius lyckades med denna uppgift och under fälttåget mot Mithridates utvidgades den romerska republikens gränser ytterligare. Pompeius införlivade, förutom Mithridates besättningar, också bland annat Syrien, Palestina och Fenicien under Roms kontroll. Kriget blev långvarigt och Mithridates tog sitt liv 63. f.v.t. När Pompeius återvände till Rom i slutet av år 62 fanns en oro bland många senatorer om att han, liksom Sulla tidigare gjort, tänkte ta makten ensam men det fanns också samtidigt en annan ledande falang män som stödde denna tanke. Tio år tidigare vid återkomsten från Spanien hade Pompeius behållit sin armé samlad fram till sin triumf och man

¹³ Seager 1979, 22.

¹⁴ Seager 1979, 24.

¹⁵ Seager 1979, 33-35.

¹⁶ Seager 1979, 37.

¹⁷ Seager 1979, 44. T.o.m. Cicero kunde 63 säga (*Mur.* 34) att Pompeius hade fått denna uppgift för att sätta in den ultimata stöten i detta krig.

fruktade att det skulle bli på samma sätt denna gång. Så blev inte fallet och det har spekulerats i vad anledningen till detta var.¹⁸

Pompeius upplöste sin armé vid ankomsten till Brundisium. I samband med hemkomsten skilde han sig dessutom från sin hustru, sedan 17 år, Mucia. Som ny hustru tänkte han sig en ung släkting till Cato.¹⁹ Pompeius tanke med detta äktenskapsförslag var antagligen att skapa politisk allians med Cato. Cato var inte det minsta intresserad av att skapa politisk allians med Pompeius och avvisade hans erbjudande i skarpa ordalag.²⁰

För sina segrar i öst beviljades Pompeius en tredje triumf den 28-29 september 61 f.v.t. Festligheterna var överdådiga och pågick i två dagar.²¹ Pompeius erövringar i öst hade nästan fördubblat makten och tillgångarna Rom erhöll från sina provinser.²² Kriget hade också gjort Pompeius personligen ännu rikare.

Triumviratet

Under år 59 f.v.t., det år Caesar var konsul tillsammans med Marcus Calpurnius Bibulus, bildade Pompeius, Crassus och Caesar en politisk allians. Denna allians kallades redan av samtiden för *triumviratet*. Det är oklart exakt när *triumviratet* bildades, före eller i samband med att Caesar tillträdde sin konsulspost. Caesar hade lyckats nå sin konsulspost genom uppbackning av Pompeius och Crassus. Alliansen blev impopulär bland stora delar av det romerska folket.²³

Mycket tyder på att medlemmarna i *triumviratet*, kanske speciellt då Caesar och Pompeius, hade önskat sig Cicero som fjärde alliansmedlem. Cicero skriver i ett brev till Atticus i december 60 f.v.t. att han hade fått besök av Cornelius Balbus, Caesars förtrogne vän, och att denne sagt till honom att Caesar önskade rådgöra med honom och Pompeius i alla frågor och att han också hade planer på att sammanföra Crassus och Pompeius. Balbus sade också att om Cicero ställde sig på de tre *triumvirernas* sida så skulle han kunna förvänta sig ett fast och säkert samarbete med Pompeius och även med Caesar.²⁴ Det är lätt att förstå Caesars och Pompeius vilja till att knyta Cicero till sig. De var mycket medvetna om Ciceros retoriska förmåga och förstod att de skulle tjäna på att han talade för deras sak.²⁵ Under år 59 f.v.t. gifte sig Pompeius med Julia, Caesars dotter och banden mellan Caesar och Pompeius ökades genom att de nu stod i släktskapsförhållande till varandra. Giftermälet förstärkte också triumviratet och de tre medlemmarna kompletterade varandra, Pompeius genom sin popularitet, Crassus genom sin rikedom och Caesar genom sin målmedvetenhet.²⁶

¹⁸ Seager 1979, 72.

¹⁹ Seager 1979, 73.

²⁰ Seager 1979, 73.

²¹ Seager 1979, 77.

²² Plut. *Pomp.* 45, Seager 1979, 78.

²³ Seager 1979, 84.

²⁴ Cic. *Att.* 2:3.

²⁵ Seager 1979, 84.

²⁶ Goldsworthy 2007, 192.

Triumvirerna såg till att skaffa sig högt uppsatta ämbetsposter. Pompeius utsågs till prokonsul av Spanien mellan 58-55 f.v.t. men höll sig kvar i Rom för att kunna bevaka sina intressen där. Caesar utnämndes till prokonsul år 58 f.v.t., i Gallien, först på två år och efter mötet i Lucca med förlängning i fem år till.²⁷ Crassus och Pompeius fungerade sedan länge inte ihop. Pompeius erbjöds av Cicero och av andra inflytelserika medlemmar av senaten att ansluta sig till olika politiska fraktioner, men sade varken ja eller nej och gav inga besked om var han stod.²⁸ Crassus anade oråd och kontaktade Caesar som befann sig i Gallien. När Caesar fick kännedom om detta kallade han snabbt till ett möte i Lucca år 56 f.v.t. Mötet resulterade i en överenskommelse om att *triumviratet* skulle fortsätta att existera. För att visa Rom att Crassus och Pompeius kunde samarbeta beslutades att de skulle inneha delat konsulskap år 55 f.v.t. Vad som avtalades om prokonsulskapet för året därefter är osäkert. Däremot beslutades också att Crassus och Pompeius, enligt ovan, skulle se till att Caesars förordnande i Gallien förlängdes i fem år. Den politiska situationen i Rom skulle också ordnas upp. Pompeius skall ha åtagit sig att tala med Cicero och övertyga honom om att hjälpa till att sätta stopp för ytterligare attacker mot Caesars lagförslag eller angående hans militära åtaganden.²⁹

År 55 f.v.t. valdes Crassus och Pompeius till konsul för andra gången. De accepterade situationen men var, liksom tidigare, oförmögna att samarbeta. Valen av ämbetsmän inför kommande år fördröjdes avsiktligt och saboterades av medlemmar i senaten. När det gällde att fördela prokonsultjänster för provinserna gjorde Crassus klart att han ville få chans att nå militära framgångar och detta ansåg han sig kunna göra genom att invadera Parthien. Han ville därför få Syrien tilldelat till sig, och trots att Syrien inte var aktuellt det året, såg han till att hamna där. Pompeius däremot ansåg sig inte ha behov av fler militära triumfer och anledningen för honom att återigen välja Spanien var att han genom detta hade möjlighet att kontrollera de västra områdena av det romerska riket. Enligt Saeger var att detta beslut av Pompeius kanske det första tecknet på att han såg möjligheten av en framtida konflikt med Caesar angående makten i Rom.³⁰

Triumviratets fall och inbördeskrig

År 54 f.v.t. dog Julia i barnsäng. Det var tydligt för alla att äktenskapsalliansen mellan Caesar och Pompeius hade varit gynnsam för samarbetet mellan dem. Efter Julias dödsfall visade Caesar tydligt att han ville hålla kvar denna allians genom att ge Pompeius förslag på nya äktenskap inom familjen. Pompeius däremot hade kanske andra tankar. Julias dödsfall öppnade en möjlighet för honom att, på sikt, bryta sig loss från Caesar och knyta nya förbindelser och på så sätt göra det möjligt för honom att lämna Caesar och närma sig det andra politiska lägret, *optima-terna*.³¹

²⁷ Beard 2015, 278.

²⁸ Seager 1979, 122.

²⁹ Seager 1979, 124.

³⁰ Seager 1979, 130.

³¹ Seager 1979, 138-139.

År 53 f.v.t. blev det känt att Crassus dött i slaget vid Carrhae i Parthien. För den politiska situationen i Rom fick Crassus död stora konsekvenser. Från och med detta ögonblick var en politisk uppgörelse mellan Pompeius och Caesar i stort sett oundviklig.³² Plutarchos kommenterade följderna av beskedet om Crassus död med att i en anekdot jämföra *triumviratets* medlemmar med gudarna Zeus, Poseidon och Pluto. Dessa tre klarade, enligt denna anekdot, att dela upp universum i tre delar och sinsemellan dela på makten medan det för de två återstående triumviratmedlemmarna Pompeius och Caesar, inte var tänkbart att dela på makten över det romerska territoriet.³³

En politisk maktkamp utbröt. Valet till konsul för år 52 f.v.t. slutade med att Pompeius blev ensam vald, en extraordinär åtgärd. Denna lösning gav Pompeius tid att lösa de omedelbara politiska skiljaktigheterna.³⁴ Detta år gifte sig Pompeius för femte gången, denna gången med Cornelia Metella. Cornelia var dotter till Metellus Scipio, en man som var djupt engagerad i det politiska spelet i Rom och en motståndare till Caesar. Metellus Scipio blev den andre konsulin för de återstående fem månaderna av år 52 f.v.t.³⁵

Caesar i sin tur planerade för sin återkomst till Rom och blev av sina anhängare i senaten uppmuntrad att, i sin frånvaro, söka konsulat ännu en gång.³⁶ Ett villkor från senaten var att Caesar, innan han återvände till Rom, släppte sin armé. Caesar kontrade med att begära att Pompeius skulle göra samma sak. Svaret från Pompeius var då att Caesar skulle sända tillbaka de två legioner soldater som fanns i Gallien och som tillhörde honom.³⁷ De båda männen litade inte på varandra och maktkampen mellan dem var i full gång. År 49 f.v.t. korsade Caesar Rubicon och inbördeskriget startade. Pompeius och de flesta senatorer som stödde honom lämnade Rom för Capua och därefter Brundisium³⁸ När Caesar påbörjade sin belägring av staden lämnade Pompeius det italiska fastlandet och reste österut mot Makedonien med hjälp av handelsfartyg som konfiskerats i området. Caesars och Pompeius härar möttes i Dyrrhacion i nuvarande Albanien. Pompeius vann striden och Caesars styrkor tvingades retirera utan att Pompeius styrkor förföljde honom. Detta agerande från Pompeius sida har diskuterats av eftervärlden. Man ansåg att han gjorde ett misstag eftersom Pompeius män var stridssugna och trodde på seger medan Caesars armé rapporterades vara krigstrött och demoraliserad.³⁹

Pompeius medarbetare var mycket självsäkra och förvissade om seger. De ville ha ett avgörande och Pompeius utsattes för en allt hårdare press att tvinga fram ett slutgiltigt avgörande.⁴⁰ Detta skedde i slaget vid Farsalos den 9 augusti 48 f.v.t. Caesar vann en förkrossande seger med sina, till antalet, underlägsna styrkor. Pompeius gjorde inga försök att samla de av sina styrkor som lyckades undkomma slagfältet vid Farsalos utan tog av sig sina generalsbeteckningar och flydde. Utgången av striden i Farsalos fick Pompeius att misströsta och ge upp. Hans taktik

³² Seager 1979, 140.

³³ Plut. *Pomp.* 53.

³⁴ Seager 1979, 144.

³⁵ Seager 1979, 147.

³⁶ App. *B Civ.* 2.25.

³⁷ Plut. *Pomp.* 57.

³⁸ Seager 1979, 165.

³⁹ Goldsworthy 2007, 474.

⁴⁰ Goldsworthy 2007, 477.

under större delen av inbördeskriget hade varit att undvika regelrätta drabbningar och han hade känt sig tvingad till detta avgörande.⁴¹

Pompeius återsamlade inte sin här i Grekland men började tillsammans med sina rådgivare att leta efter en plats där han kunde känna sig säker. Han valde att resa till Egypten och Alexandria. Egypten hade tidigare bistått Pompeius med militärt stöd och var ett rikt land där det kanske fanns möjlighet för Pompeius att bygga upp en förmögenhet på nytt.⁴²När Pompeius steg i land mördades han på uppdrag av Ptolemaios XII Auletes i hustruns och vännernas åsyn.⁴³Mordet sägs ha skett för att behaga Caesar (den unge kungen i Egypten trodde Caesar ville se Pompeius död). Plutarchos skrev dock att när Caesar, inte långt efter denna händelse, kom till Egypten och presenterades för Pompeius avhuggna huvud blev han mycket ledsen och brast i gråt.⁴⁴

Så slutade Pompeius liv men inbördeskriget var inte slut utan fortsatte till år 45 f.v.t.

Pompeius Magnus fem äktenskap

Äktenskapet med Antistia

Pompeius första äktenskap ingicks år 86 f.v.t. Han gifte sig då med Antistia, dotter till P. Antistius, *praetor* och domare i en rättegång där Pompeius anklagades för häleri. Antistius sägs ha blivit så imponerad av den unge Pompeius uppträdande och retoriska förmåga att han i hemlighet erbjöd honom att gifta sig med sin dotter.⁴⁵ Ett par dagar efter att Pompeius hade frikänts gifte han sig med Antistia. Pompeius var vid detta tillfälle bara 20 år. Antistias ålder vid äktenskapets ingående är okänd men vi kan anta att Antistia var ännu yngre eftersom flickor från de högre samhällsklasserna vanligtvis gifte sig i de tidiga tonåren.⁴⁶ Enligt den allmänna opinionen drog Antistia en lyckolott. Pompeius hade ärvt namn och tillgångar och hade dessutom, till skillnad från sin fader, ett gott rykte. Han såg också, enligt Plutarchos, bra ut och var trevlig och taktfull.⁴⁷ Antistia gjorde alltså ett gott parti. Vad Pompeius hade att vinna på förbindelsen, förutom att han i och med äktenskapslöftet blev friförklarad från anklagelsen han var åtalad för, kan tyckas mera osäkert. Antistia och Pompeius var gifta i fyra år och ingenting har skrivits om deras äktenskap under denna period.

Det är först år 82 f.v.t., i och med skilsmässan, som vi hör Antistias namn nämnas igen. Pompeius bekantskap med Sulla hade under dessa år utvecklats och Sulla var mycket imponerad av Pompeius skicklighet och växande styrka när det gällde krigsföring och politisk förmåga. Sulla ville binda den unge mannen till sig genom att arrangera en giftermålsallians med sin styvdotter Aemilia. Detta accepterades av Pompeius och han skilde sig därmed från Antistia. Antistia befann sig nu i väldigt svåra omständigheter. Hennes far hade blivit dödad med anledning av sin svärson Pompeius, och därmed sina egna, förbindelser med Sulla. Även

⁴¹ Goldsworthy 2007, 485.

⁴² Goldsworthy 2007, 485.

⁴³ Plut. *Pomp.* 79.

⁴⁴ Plut. *Pomp.* 80.

⁴⁵ Plut. *Pomp.* 4.2., Haley 1985, 49.

⁴⁶ Caldwell 2015, 106.

⁴⁷ Greenhalgh 1980, 11.

hennes mor hade nyligen dött, hon hade, enligt Plutarchos, begått självmord på grund av ovan nämnda händelser.⁴⁸

Efter denna skilsmässa vet vi inget mer om Antistia. Hon försvann ut ur historien. Antistias reaktioner när det gäller skilsmässan från Pompeius och vad som samtidigt hände i hennes familj är odokumenterad. Hennes situation avslöjar mycket tydligt den maktlöshet och utsatthet kvinnorna utsattes för i de arrangerade äktenskapen.

Äktenskapet med Aemilia Scaura

Pompeius tjänster till Sulla hade givit honom fördelar, han hade bland annat en egen armé bestående av tre legioner. Enligt Seager gav detta faktum Sulla problem. Hur skulle han agera? Sulla bedömde det vara alldeles för farligt att låta Pompeius stå fri och vara politiskt oberoende.⁴⁹ En lösning på problemet var att binda Pompeius till sig genom att arrangera ett politiskt äktenskap. Den tilltänkta bruden var Aemilia Scaura, Sullas styvdotter. Aemilia var dotter till Marcus Aemilius Scaurus och Sullas hustru Caecilia Metella. Att Pompeius och Aemilia redan var gifta, Aemilia med Manius Glabrio, ansågs inte vara något hinder. Aemilia var också höggravid och skulle snart föda. Detta äktenskap passade också in i familjen Metellis äktenskapsmönster. Denna familj hade sedan länge en vana vid att låta sina kvinnor gifta sig med talangfulla män som härstammade från något enklare förhållanden än familjen Metellii.⁵⁰ Äktenskapet mellan Pompeius och Aemilia var ingen lyckad satsning och Aemilia accepterade motvilligt att ingå i det.⁵¹ För Pompeius var äktenskapet, enligt Plutarchos, ett verk av tyrannen Sulla. Tragedin fullbordades genom att Aemilia kort efter äktenskapets ingång dog i barnsäng.

Aemilia löd motvilligt sin styvfar och gick med på att skilja sig från sin första man och gifta sig med Pompeius trots att hon var gravid. Hennes öde stärker uppfattningen om att kvinnorna i hennes samhällsställning omfattade de tidstypiska idéerna om släktens och familjens betydelse. Hon exemplifierar kvinnans roll som passivt redskap för männens vilja. För en modern läsare är Antistias och Aemilias öden ett bevis på de romerska kvinnornas svaga ställning och brist på kontroll att styra över sina liv.

För samtida läsare av Plutarchos framkallade dessa berättelser istället en avgjort negativ inställning till Pompeius. Detta är något Plutarchos själv påpekar när han säger att han har använt Oppius som källa angående dessa uppgifter.⁵² Parallellt med Pompeius skilsmässa från Antistia och giftermål med Aemilia erbjöds nämligen även Caesar ett liknande arrangemang. Han beordrades att skilja sig från sin dåvarande hustru och gifta sig med den Sulla föreslog, men detta avslogs direkt av Caesar. Denna skillnad i uppförande mellan Caesar och Pompeius är lätt att tolka som att Pompeius var en kallblodig man med enbart sin karriär framför ögonen medan Caesar framstår som en omtänksam och kärleksfull äkta man. Enligt Haley kan Plutarchos parallellitet av livsmönster i berättelserna mellan Caesar och Pompeius vara ett bevis på att skildringarna av Pompeius skilsmässa härrör från en motsvarande propagandistisk

⁴⁸ Plut. *Pomp.* 9.2.

⁴⁹ Seager 1979, 9.

⁵⁰ Seager 1979, 9

⁵¹ Plut. *Sul.* 33.3.

⁵² Plut. *Pomp.* 10.4-5.

skildring av Caesar.⁵³ Greenhalgh beskriver samma händelse men förklarar Caesars avslag med att Caesar och Pompeius vid den tidpunkten befann sig i helt olika livssituationer. Caesar var sex år yngre och hade vid denna tidpunkt ännu inte någon karriär att försvara, medan Pompeius var Sullas protegé och på det sättet mycket beroende av hans gunst.⁵⁴ Själv tänker jag att båda vid det tillfället var lika fokuserade på sina karriärer och såg äktenskapet som ett medel att nå framgång men att Caesar vid detta tillfälle inte bedömde att det gagnade honom att bejaka Sullas förslag. Pompeius däremot kunde inte säga nej, han hade alltför många band till Sulla och såg därför fördelar med det föreslagna giftermålet.

Äktenskapet med Mucia Tertia

Pompeius tredje hustru var, som hennes namn säger, tredje dotter till Q. Mucius Scaevola. Genom detta giftermål fick Pompeius återigen släktband med familjen Metelli. Giftermålet mellan Mucia och Pompeius som ingicks 79 f.v.t. blev Pompeius längsta, det varade hela 17 år. I äktenskapet föddes tre barn, en dotter, Pompeia, och två söner, Gaius och Sextus. Efter 17 år och tre barn skildes Pompeius från Mucia år 62 f.v.t. Pompeius delgav skilsmässoanledningen otrohet i ett brev till Mucia. Denna anklagelse har visat sig vara oklar och svår att bevisa. Enligt Haley är de antika källorna otydliga och motsägande. Tre av källorna, Asconius,⁵⁵ Plutarchos⁵⁶ och Suetonius⁵⁷, har kommentarer angående Mucias otrohet. Ingen av dessa källor är samtida och ingen anger direkt ordet otrohet som orsak till skilsmässan. Asconius skrev om Pompeius ilska över att Mucia gift om sig med Scaurus och därmed gjort narr av Pompeius otrohetsanklagelser. Plutarchos har samma budskap medan Suetonius är den ende som namnger att det var Caesar som var Mucias älskare. Plutarchos hänvisar också till att Cicero, den enda samtida källan, i ett brev till Atticus berättade att många i Rom tyckte det var bra att Mucia och Pompeius skilt sig.⁵⁸ Denna kommentar behöver inte anspela på Mucias otrohet utan kan betyda många olika saker som att skilsmässan öppnar för nya politiska konstellationer eller som en moralisk markering mot det ”nya” sättet att leva i Roms högre kretsar.

Skilsmässan mellan Mucia och Pompeius skedde antingen av moraliska eller politiska skäl. Visst kunde kvinnor i Mucias ställning vara otrogna och visst skilde man sig enbart av den anledningen men otrohetsbegreppet var också en bra orsak till att bli av med en relation som man inte längre tyckte passade in i den politiska kontexten. Om man tittar på Mucias liv efter skilsmässan så fanns det inget som tydde på att hon på något sätt fick ett minskat anseende på grund av skilsmässoanklagelsen. Hennes namn nämns aldrig bland de *femmes fatales* som förekom i senrepublikens Rom. Mucia gifte om sig med M. Aemilius Scaurus, bror till Pompeius andra hustru Aemilia, och fick ytterligare en son, en halvbror till Pompeia, Graeus och Sextus.⁵⁹

⁵³ Haley 1985, 50.

⁵⁴ Greenhalgh 1980, 21.

⁵⁵ Asc. *Pro M. Scaur.* 17.

⁵⁶ Plut. *Pomp.* 36.2.

⁵⁷ Suet. *Jul.* 50.1.

⁵⁸ Haley 1985, 51.

⁵⁹ Haley 1985, 52.

Mucia nämns i kraft av sitt eget namn i historieskrivningen. År 62 f.v.t., några månader innan skilsmässan omtalades hon i en affär som rörde hennes halvbror (eller kusin) Metellus Nepos. Cicero sade i ett brev till Metellus Celer (ytterligare en halvbror eller kusin) att han skall tala med sin hustru Clodia och med Mucia och be dem påverka Metellus Nepos inställning till Cicero och få honom på andra tankar angående honom.⁶⁰ Cicero betonar i brevet sin stora aktning för Mucia och sin stora vänskap med hennes man Pompeius. Mucia var känd för sin diplomatiska förmåga men kunde i detta fall inte påverka sin släktning Metellus Nepos.

Mucias mest betydelsefulla diplomatiska insats handlade om hennes roll i förhandlingarna mellan sonen Sextus och triumvirerna i andra triumviratet, Antonius och Octavianus. Sextus hade från sin bas på Sicilien lyckats blockera leveransen av spannmål till Rom. Det var allmänt känt att Mucia hade en mycket nära relation till sina barn och Mucia och Sextus svärfar lyckades få till stånd ett möte mellan Sextus, Antonius och Octavianus men de lyckades inte nå en uppgörelse och förhandlingarna avbröts. Folket svalt och nya förhandlingar kom till stånd. Denna gång lyckades Mucia och Sextus hustru Scribonia och fördraget i Misenum 39 f.v.t. kom till stånd. Sextus blev i och med detta samarbetspartner med Antonius och Octavianus.⁶¹

Ytterligare en gång hör vi talas om Mucia. Det är år 31 f.v.t. efter Actium. Hennes son i andra äktenskapet, M. Aemilius Scaurus, hade kämpat på Antonius sida vid Actium. Aemilius var dömd till döden och Mucia bad för hans liv och eftersom Octavianus hade mycket höga tankar om Mucia, lät han Aemilius leva.⁶²

Äktenskapet med Julia

Efter skilsmässan från Mucia förblev Pompeius ogift i tre år. Han verkar dock ha varit angelägen om att arrangera ett nytt äktenskap, naturligtvis ett där han kunde vinna politisk vinning, och, i samband med skilsmässan från Mucia, föreslog han Cato att gifta sig med en niece till Cato och samtidigt föreslå ett liknande arrangemang för sin äldste son med ytterligare en av Catos niecer. Detta avslogs av Cato som betraktade giftermålsanbuden som mutor.⁶³ År 59 f.v.t. erbjöds han att gifta sig med Julia, dotter till Julius Caesar och hans första fru Cornelia, Cinnas dotter. Vid tiden för giftermålet stod Pompeius på höjden av sin politiska karriär. Ålderskillnaden var stor mellan de blivande makarna. Pompeius var 47 år och Julia var 24 och var bortlovad till giftermål med Servilius Caepio som naturligtvis blev förbittrad över det brustna äktenskapslöftet. För att lugna och blidka honom erbjöd Pompeius honom sin egen dotter Pompeia som ersättare för Julia.

Den allmänna reaktionen på äktenskapet mellan Pompeius och Julia pendlade mellan misstänksamhet från Ciceros sida⁶⁴ och avsky från Cato.⁶⁵ Plutarchos kanske bäst beskriver den allmänna reaktionen genom att göra observationen att giftermålet kom som en överraskning för

⁶⁰ Cic. *Fam.* 5:2, Bauman 1992, 79.

⁶¹ Bauman 1992, 80.

⁶² Bauman 1992, 80.

⁶³ Plut. *Pomp.* 44.2.

⁶⁴ Cic. *Att.* 2.17.

⁶⁵ Plut. *Caes.* 14.4.

alla.⁶⁶ Ännu mer överraskande för alla var hur lyckliga och tillfreds med sitt äktenskap Pompeius och Julia verkade vara.⁶⁷ Pompeius sades föredra att ägna sig åt kärleken till sin hustru och därigenom negligera sina offentliga plikter på Forum.⁶⁸

Enligt Plutarchos var den allmänna meningen i Rom att kärleken mellan makarna var starkare och blev viktigare för Pompeius än de politiska konflikter som ständigt pågick med stor intensitet. En av Pompeius supportrar, Terentius Culleo, argumenterade att det skulle gynna Pompeius om han bröt med Caesar och skiljde sig från Julia.⁶⁹ Detta ville inte Pompeius och man kan anta att äktenskapet och livet med Julia betydde mer än det politiska maktspellet. Det finns också berättelser om Julias hängivenhet och kärlek till Pompeius. Enligt Plutarchos beskrivning av ett upplopp på Forum hade Pompeius kläder blivit blodiga. Han bytte kläder och beordrade en slav att bära hem de nedsolkade kläderna. När Julia fick se detta befarade hon det värsta, att Pompeius var allvarligt skadad eller död. Julia svimmade och föll omkull och ett par dagar senare fick hon missfall.⁷⁰

Hur kan man se på kärleken och hängivenheten makarna emellan? Vad var det som attraherade Julia hos Pompeius? En hypotetisk förklaring är, som Plutarchos observerade, att Pompeius var trogen sin fru, visade henne ömhet och respekt och hade en framtoning som tilltalade kvinnor. Detta hade t.o.m. Flora, en kurtisan som Pompeius besökt långt tidigare, vittnat om.⁷¹ Det finns vare sig belegg för äktenskaplig otrohet eller för ett utsvävande liv i källmaterialet när det gäller Pompeius och det verkar inte som Pompeius haft älskarinnor i någon högre grad under sina äktenskap. Den enda som är nämnd är Flora och hon förekom tidigt i Plutarchos skildring av Pompeius liv. Haley påpekar att Plutarchos skrev sina livsberättelser i kronologisk ordning och Flora nämns innan Pompeius första äktenskap med Antistia.⁷² Därefter nämns inte Flora förrän Plutarchos skrev om hennes kommentarer angående Pompeius passionerade sätt att behandla kvinnor.

Pompeius rykte som trogen och tillgiven äkta man uppmärksammades alltså och Julia var en kvinna värd att uppmärksamma. Hon verkar ha varit en förtjusande ung kvinna, intelligent och beläst och Pompeius tycks ha trivts i hennes sällskap och bara velat ha mer och mer av det.⁷³ Det kan ha varit hon som har uppmuntrat hans litterära intressen och som inspirerat honom till att bygga den teater på Marsfältet i Rom som invigdes 55 f.v.t.⁷⁴

Kärlekssagan mellan Pompeius och Julia fick ett tragiskt slut. Julia blev gravid igen, bar barnet tiden ut men dog i barnsäng år 54 f.v.t.. Barnet, en dotter, dog några dagar därefter.⁷⁵ Det blev diskussion angående begravningen. Pompeius ville begrava henne men folket ingrep och bar henne ner till Campus Martius för att hon skulle begravas där. Enligt Plutarchos gjordes detta

⁶⁶ Plut. *Pomp.* 47.6.

⁶⁷ Plut. *Pomp.* 53.1.

⁶⁸ Plut. *Pomp.* 48.5.

⁶⁹ Haley 1985, 54.

⁷⁰ Plut. *Pomp.* 48.5.

⁷¹ Plut. *Pomp.* 53.2.

⁷² Haley 1985, 54.

⁷³ Plut. *Pomp.* 53.2.

⁷⁴ Haley 1985, 55.

⁷⁵ Plut. *Pomp.* 53.4.

snarare för att ära hennes far, som vid dödsfallet befann sig i Gallien, än för hennes närvarande man Pompeius.⁷⁶ Efter Julias dödsfall ville Caesar förlänga familjebanden med Pompeius och erbjöd honom att gifta sig med sin niece Octavia, halvsyster till Octavianus. Pompeius avsåg detta erbjudande och därmed var den familjära relationen mellan honom och Caesar avklippt.⁷⁷

Äktenskapet med Cornelia Metella

Cornelia Metella var dotter till Metellus Scipio och änka efter Publius Crassus. Också detta äktenskap hade sina kritiker. Cornelia var alldeles för ung, ålderskillnaden var för stor tyckte många, och ansåg att hon hade passat bättre som hustru till Pompeius yngste son Sextus.⁷⁸ Cornelia sägs ha haft mycket gemensamt med Julia. Hon var ung, söt, bildad med många intressen som konst, musik, litteratur, geometri och filosofi. Även detta äktenskap beskrevs som lyckligt. Cornelia, precis som Julia, uppskattade Pompeius sätt att behandla henne. Cornelias intressen i konst och litteratur kan tänkas ha varit ett välkommet avbrott för Pompeius i den alltmer ansträngda politiska situationen. Pompeius fick utstå kritik av samma slag som under äktenskapet med Julia angående sitt sätt att negligera sina statsmässiga och politiska uppgifter för att istället ägna sig åt sin unga hustru, nöjen och göromål i hemmet. Pompeius blev även beskylld för att genom sitt giftermål med Cornelia, vara den, som på grund av ändrade privata och politiska preferenser, var orsak till inbördeskriget.⁷⁹

Det är under inbördeskriget som Cornelia åter är nämnd i de antika källorna. Pompeius hade beslutat att Cornelia skulle följa honom och vara med på de olika krigsskådeplatserna. En kort tid före slaget vid Farsalos bedömde Pompeius att det innebar stora risker för Cornelia att befinna sig i stridslinjen och det arrangerades att hon skulle invänta krigsslutet och honom på ön Lesbos.⁸⁰ Cornelia befann sig alltså på Lesbos där hon fick täta rapporter över hur kriget utvecklade sig. När rapporterna om slaget vid Farsalos kom missförstod Cornelia dem och trodde att Pompeius stod som segrare. När hon fick höra att Pompeius hade dragit sig tillbaka och var på väg till Lesbos för att återförenas med henne och sin son Sextus som också befann sig där, blev hon förtvivlad och beskyllde sig själv för att ha orsakat honom förlusten.⁸¹

Pompeius bestämde sig, efter överläggningar med sina rådgivare, för att lämna Lesbos och segla till Egypten. Det hade varit diskussion om vilken destination som var den säkraste. Anledningen till att valet föll på Egypten var att det bedömdes vara det säkraste och mest civiliserade landet för den vackra Cornelia att komma till. Hon skulle inte behöva förlita sig på "barbarerna" som fanns i t.ex. Parthien, som hade varit Pompeius förslag på tillflyktsort.⁸² Beslutet att segla till Egypten visade sig vara ett tragiskt beslut. Väl framme var Pompeius den förste som steg i land för att hälsa på den egyptiska välkomstkommitté. som stod och väntade. Cornelia fick med förskräckelse se honom bli dödad framför sina ögon. Några av Pompeius män tillfångatogs efter mordet men Cornelia och Sextus lyckades fly. Enligt Plutarchos fick

⁷⁶ Plut. *Pomp.* 53.4-5.

⁷⁷ Fields 2012, 55.

⁷⁸ Plut. *Pomp.* 55.2.

⁷⁹ Haley 1985, 56.

⁸⁰ Plut. *Pomp.* 66.3.

⁸¹ Plut. *Pomp.* 74.3.

⁸² App. *B Civ.* 2.83.

Cornelia efter en tid tillsänt sig Pompeius kvarlevor och kunde på så sätt ge honom en begravning på den plats han sägs ha älskat mest, villan i Albano.⁸³ Läser man däremot Appianos säger han, att Pompeius, efter att ha blivit halshuggen, blev begravd på stranden där dådet skett.⁸⁴ Efter Pompeius död finns inget mer skrivet om Cornelias liv.

Cornelia och Julia, representerar en idealbild av den goda, unga makan, den söta, intelligent men på alla sätt måttfulla flickan/kvinnan som är hängiven sin fadersfigur till man. När den store romerske statsmannens privatliv beskrevs litterärt var det kutym att han skildrades som en godsägare och gentleman som ägnar sin lediga tid åt att resa, besöka spännande platser, sponsra konst med mera. Cornelia och Julia hjälpte Pompeius att passa in i detta mönster. Men denna beskrivning vändes också mot honom och han beskylldes också för att vara en svag man, en man som lät sig styras av kvinnor.

Inget negativt sägs om Cornelia och Julia utan de skildrades som hängivna unga kvinnor som på ett perfekt sätt lyckades kombinera äktenskapet med sina intellektuella intressen. Cornelia och Julia var också exempel på kvinnor som kunde inspirera till hängivenhet, kärlek och respekt, inte bara som objekt på den politiska äktenskapsmarknaden utan genom sin egen personlighet.⁸⁵

3. Kvinnornas situation

Sett från kvinnornas synpunkt, hur påverkade äktenskapet kvinnans ställning under senrepublikansk tid? Den underliggande principen i romersk lagstiftning alltsedan de XII tavlornas lag (ca 450 f.v.t.) var att kvinnan stod under mannens makt. En kvinna skulle alltså ha en manlig förmyndare. I barndomen stod flickan under *pater familias*, oftast faderns eller (om fadern var död) äldste manlige släktings förmyndarskap. Kvinnan kunde inte göra ekonomiska transaktioner utan förmyndarens inblandning men i slutet av republiken sägs att förmyndarskap över kvinnor var mer ett manligt än ett kvinnligt problem eftersom det inte hindrade kvinnan att bestämma över och sköta sin ekonomi. Terentia, Ciceros hustru, gjorde många ekonomiska transaktioner utan att det antyds att hon hade hjälp av en förmyndare.⁸⁶

Under senrepublikansk tid var äktenskapet ingen juridisk angelägenhet och samhället intresserade sig inte för parternas ekonomiska förhållanden eller moral. Om det blev skilsmässa var detta också en privat angelägenhet.⁸⁷

Att ingå äktenskap och att inom detta föda barn var vad som förväntades av den romerska kvinnan. De flesta kvinnor gifte sig åtminstone en gång. Det första äktenskapet ägde för de flesta flickor rum under flickans tonårstid. Det kunde lagligen ske så tidigt som när flickan var 12 år. Trolovning däremot kunde äga rum mellan personer under 12 år trots att de ännu inte kommit

⁸³ Plut. *Pomp.* 80.6.

⁸⁴ App. *B Civ.* 2.86.

⁸⁵ Haley 1985, 57.

⁸⁶ Pomeroy 1994, 151. Den som vill veta mer om romerska äktenskapslagar kan vända sig till Pomeroy 1994.

⁸⁷ Setälä 1995, 134.

in i puberteten.⁸⁸ Tidiga äktenskap arrangerades av de inblandade familjerna. En anledning till dessa tidiga äktenskap var att man såg politiska och ekonomiska vinster med förbindelsen och ville ha omedelbara fördelar av den. Rädslan för att flickan skulle förlora sin oskuld var ytterligare en faktor till att det första äktenskapet ingicks vid mycket tidig ålder.⁸⁹

Det var vanligt att bruden, när äktenskapet ingicks, medförde en hemgift, bestående av pengar, föremål eller mark. Hemgiften var vanligtvis tänkt att vara en säkerhet för flickan/kvinnan och ett förskott på hennes arv.⁹⁰

Kvinnors möjlighet att påverka sitt offentliga och privata liv

Den romerska kvinnans ställning och oberoende under senrepubliken, den tidsperiod som denna uppsats behandlar, var när det gäller civil-lagstiftningen till viss del gynnsam. Kvinnans rätt att delta i det offentliga livet var däremot obefintlig. Kvinnan hade ingen officiell rätt att finnas med i och agera när det gällde offentliga angelägenheter som exempelvis genom att ge sin röst vid val till politiska ämbeten (undantag var val till vestaler och ett fåtal andra fall).⁹¹

Det offentliga livet

Fanns det någon möjlighet för kvinnor att delta i det politiska livet? Det vanliga svaret var inte så uppmuntrande ur kvinnlig synvinkel. Kvinnans möjlighet var att agera genom mannen. De val kvinnan hade, var att arbeta i det fördolda, ge råd, smickra och förföra, manipulera eller ge löften om belöningar. Det finns dock exempel på kvinnor som uppträtt i offentligheten och gett avtryck, de flesta av dem gjorde det genom att använda de verktyg som ovan beskrivits. Exempel på sådana kvinnor är Cornelia, Sicpio Africanus dotter⁹² (född 190 f.v.t. och därmed inte en kvinna under senrepubliken) och Octavia, Octavianus syster, gift med Antonius.⁹³ Ytterligare ett exempel är Hortensia, den store oratorns dotter.⁹⁴

Cornelia levde under andra århundradet f.v.t. och sågs som en idealbild av den romerska matronan. Cornelia var gift med Tiberius Gracchus och mor till 12 barn. Efter sin makes död var hon trogen hans minne. Hon förblev *univira* och skötte självständigt, men utan att förhåva sig, sin mans tillgångar. Hon var mor till bröderna Gracchus och hennes tankar kring sönerns politiska engagemang och relation till dem har uppmärksamats i det antika källmaterialet, som exempelvis Plutarchos, i levnadsbeskrivningen om Gaius Gracchus. Cornelia var också skribent och hennes brevsamling nämns av bl. a. Cicero och den senrepublikanske skribenten Cornelius Nepos. Fragment av ett brev till sonen Gaius finns kvar.⁹⁵

Octavia gifte sig år 40 f.v.t. med Antonius som tidigare varit gift med Fulvia. Äktenskapet var resultatet av en överenskommelse mellan Octavianus och Antonius och Octavia fick beröm för

⁸⁸ Fant&Lefkowitz 1982, 114.

⁸⁹ Caldwell 2015, 106.

⁹⁰ Fant&Lefkowitz 1982, 91.

⁹¹ Bauman 1992, 2.

⁹² Bauman 1992, 41-45.

⁹³ Pomeroy 1994, 186-187.

⁹⁴ Bauman 1992, 81-83.

⁹⁵ Bauman 1992, 42-43.

sitt diplomatiska och osjälviska sätt att agera både under sin livstid, av bland annat Octavianus och efter sin död i de historiska källorna.

Hortensia. Den store oratorns dotter⁹⁶ är berömd för talet hon höll i senaten år 42 f.v.t. I talet protesterade hon mot de skatter som hon och 1400 andra välbesuttna kvinnor hade dömts att betala till triumviratet. Dessa kvinnor var anhöriga till män som proskriberats av triumviratet och pengarna de skulle betala ämnades täcka utgifter för triumviratet. Kvinnorna, med Hortensia i spetsen, försökte först få triumviratets närmast kvinnliga anhöriga att tala i sin sak, men då detta inte lyckades (Fulvia nekade) tågade de mot Forum och det berömda talet hölls. Enligt Appianus blev senatorerna mycket upprörda över att en kvinna vågade yttra sig på ett offentligt möte. Kvinnornas aktion fick effekt och dagen därpå meddelades att antalet kvinnor som skulle betala reducerades till 400. Hortensia gjorde genom detta tal stort intryck på sin samtid och hon har också blivit uppmärksammas i historieskrivningen för sin insats angående kvinnors rättigheter.

Till skillnad från dessa kvinnor vill jag ta upp två exempel på kvinnor som agerade på egen hand och bröt mot det romerska samhällets normer vad gäller uppförande för kvinnor. Dessa exempel är Fulvia och Sempronia.

Fulvia levde från ca 80-40 f.v.t.⁹⁷ Hon var gift tre gånger, med Clodius Pulcher, Scribonius Curio och Marcus Antonius. Samtliga äktenskap hade politiska förtecken. Fulvia var omvitnat engagerad i sina mäns politiska aktiviteter, speciellt under sitt äktenskap med Antonius. De sista åren av sitt liv från 44 f.v.t. och fram till sin död hade Fulvia en offentlig roll i det politiska maktspelet. Fulvia stödde lojalt Antonius genom ett antal kriser. Hon pekades ut som en grym och blodtörstig kvinna när hon år 44 f.v.t. tillsammans med Antonius övervakade avrättningar av officerare i Brundisium, hon lyckades avvärja ett åtal mot honom som folkets fiende, i samband med nederlaget i Mutina år 43 f.v.t. Dessutom påstås hon ha haft en ledande, negativ roll i proskriptionerna som följde på skapandet av det andra triumviratet. Fulvia var också kvinnan som vägrade lyssna på Hortensias protester angående skattereglerna och hon stödde inte Hortensias uppror. År 41 - 40 f.v.t. hade Fulvia, under Antonius bortovaro, inte bara bevakat Antonius intressen, utan också tagit en aktiv roll i såväl förspelet till och i inbördeskriget.⁹⁸

Sempronia var en kvinna som härstammade från en av de äldsta och noblaste familjerna i Rom.⁹⁹ Hennes namn nämns i beskrivningen av händelseförloppet i Catilina-konspirationen 63 f.v.t. Sallustius har givit en detaljerad rapport angående hennes levnadssätt i vers 24.3 - 25.5 i sitt verk *Bellum Catilinae*. Sempronia utmålas av Sallustius som en kvick, raffinerad och begåvad dam som finansierade sitt behov av lyx genom att intrigera politiskt och gå in i olika tvivelaktiga allianser som till exempel i kretsen runt Catilina. Pomeroy beskriver henne som en kultiverad och sexuellt frigjord kvinna. Enligt Pomeroy anklagar Sallustius Sempronia lika

⁹⁶ Bauman 1992, 181-183.

⁹⁷ Bauman 1992, 83-89.

⁹⁸ Wilke 2016, 10.

⁹⁹ Bauman 1992, 67-69.

mycket för hennes påstådda samröre med Catilina och det han stod för, som för hennes sexuella frigjordhet.¹⁰⁰

När det gäller beskrivningarna av Cornelia, Octavia och Hortensia och deras ageranden i offentliga sammanhang har syftet med deras offentliga utspel alltid gällt familjeangelägenheter och andra angelägenheter som hör det privata livet till. De har varit framgångsrika i sina aktioner och också lyckats behålla sin privata integritet och privata ära. De andra exemplen, Fulvia och Sempronia, har agerat i egen sak och inte följt den ordning som gällde för kvinnligt uppförande. De har straffats och fördömts av samtida och senare antika källor. Sempronia beskrevs mycket negativt av Sallustius i hans verk om Catilinasammansvärjningen. Fulvia kritiserades hatiskt av framförallt Cicero i *Phillipics* men även av senare antika källor som Appianus, Cassius Dio, Plutarchos med flera.

Det privata livet: Äktenskap och skilsmässor

Det romerska äktenskapet i senrepublikansk tid, inom de högre samhällsklasserna var en affärs- och politisk angelägenhet mellan två familjer. Många romare gifte sig flera gånger under sin livstid. De vanligaste orsakerna till att man gifte om sig var dödfall av någon av parterna eller skilsmässa. Orsaker till den förhöjda dödligheten var för männens del oftast deltagande i krig, under senrepublikansk tid i inbördeskrigen eller på grund av proskriptionerna. För kvinnornas del var orsaken oftast död i samband med graviditet och förlossning.¹⁰¹

Övervägande antalet äktenskap i senrepublikansk tid var äktenskap utan *manus*.¹⁰² Dessa äktenskap utan *manus* gav också kvinnan mer frihet.¹⁰³ Kvinnan stod formellt under sin fars eller sin förmyndares auktoritet och behöll familjebanden till den familj hon fötts in i. Ett äktenskap utan *manus* innebar därför också att det var lättare att arrangera en skilsmässa och detta kan vara en av förklaringarna till att skilsmässorna i Rom ökade i antal under 100-talet f.v.t. Kvinnan kunde återvända till sin familj och det var därför inte lika lätt för mannen att kontrollera henne.¹⁰⁴

När man i Rom använde ordet *familia* var det inte vår kärnfamilj som åsyftades utan hela den samling människor som stod under familjefaderns beskydd och makt, släktingar, nära och avlägsna, slavar och frigivna tjänare. En romersk *pater familias* utövade stor makt och var en betydande maktfaktor. Termen *pater familias* syftade på den som var familjens överhuvud, lagligt sett.¹⁰⁵ De ”fria” äktenskapen, som äktenskapen utan *manus* kallades, innebar inte att kvinnan blev fri från förmyndare, hon stod fortfarande under sin *pater familias* beskydd och varken hon eller maken kunde fritt välja partner.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Pomeroy 1994, 170.

¹⁰¹ Pomeroy 1994, 228.

¹⁰² *Manus* betyder hand, ett äktenskap med *manus* innebär att hustrun i och med giftermålet lämnar sin *pater familias* och i stället stod under mannens förmyndarskap. Mer information finns i Garland 11-14.

¹⁰³ Pomeroy 1994, 155.

¹⁰⁴ Pomeroy 1994, 155.

¹⁰⁵ Finley 2002, 149.

¹⁰⁶ Finley 2002, 149.

Det ökande antalet skilsmässor gjorde att lagstiftningen angående hemgiften och arvsfrågorna blev komplicerad. Från statens synpunkt var det viktigt att se till att det fanns lagar som reglerade makt- och egendomsfrågor på ett korrekt sätt eftersom familjen var samhällets sociala bas. Inte minst viktigt var det att säkra arvsrätten för eventuella barn.¹⁰⁷

Varför skilde man sig? Skilsmässan skedde nästan alltid på en mans initiativ. En skilsmässa av politiska orsaker inträffade om någon av parterna, i stort sett alltid mannen, fann att det aktuella äktenskapet inte längre gagnade hans karriär och att en annan relation bättre skulle gynna honom. Pompeius äktenskapskarriär är ett exempel på en sådan förklaringsmodell. En annan orsak till skilsmässa, var att äktenskapet var barnlöst, ett faktum som alltid ansågs vara kvinnans fel och som ofta resulterade i skilsmässa.¹⁰⁸ Ytterligare en orsak till skilsmässa kunde vara kvinnans otrohet. Detta var den orsak Pompeius åberopade när han skilde sig från Mucia. Det finns däremot ingen information om att kvinnor skilde sig från sina män av denna anledning. Orsaker till detta kunde, enligt Pomeroy, vara den härskande dubbelmoralen, diskretion från de otrogna männen, eller på de otrogna överklassmännens möjligheter till att ha relationer med kvinnor av lägre social klass, relationer som bedömdes vara helt lagliga.¹⁰⁹

Det fanns ingen laglig ceremoni för att skilja sig. Cicero anger i *Phil.* 2.69 en formulering som stammade från de XII tavlornas lag. Det finns två tolkningar av formuleringen. Innebörden blir dock i båda fallen att mannen med stöd av de XII tavlornas lag uppmanade kvinnan att samla ihop sina tillhörigheter och lämna hemmet, han beslagtogs nycklarna och körde ut henne.¹¹⁰

I romersk lagstiftning under senrepublikansk tid behövdes inga specifika orsaker för att utlösa skilsmässa och allmänhetens reaktion på rykten som handlade om otrohet och skilsmässor skapade mer sensationslystnad än lagliga konsekvenser. Ett exempel på detta ser vi i ett brev från Caelius till Cicero 50 f.v.t. där Caelius skvallrar om att Paulla Valeria skilde sig från sin man samma dag som han skulle komma hem från provinsen. Hon angav inget skäl till skilsmässan men strax därefter gifte hon om sig med D. Brutus.¹¹¹ Detta brev ger oss också information om att kvinnan kunde vara initiativtagare till skilsmässa. Cicero själv skilde sig från sin fru Terentia fyra år senare och enligt Plutarchos angav han som skäl dels anklagelser som handlade om ekonomiska olägenheter från Terentias sida och dels gnälligt klander över hennes snålhet. Den verkliga anledningen till skilsmässan uppenbarade sig när Cicero en kort tid därefter gifte sig med den unga och rika Publilia.¹¹²

Skilsmässa var, som tidigare sagts, en av anledningarna till att omgifte var vanligt förekommande i senrepublikens Rom. Denna företeelse förändrade familjbildningen. För många romare innebar detta att även den närmaste familjen, med en modern term benämnd kärnfamiljen, bestod av en komplicerad familjestruktur innehållande halvsyskon, styvmödrar, styvfäder och andra släktingar. Pompeius fem äktenskap och hans familj illustrerar på ett

¹⁰⁷ Finley 2002, 150.

¹⁰⁸ Gardner 1986, 84.

¹⁰⁹ Pomeroy 1994, 159.

¹¹⁰ Gardner 1986, 84-85.

¹¹¹ Cic. *Fam.* 8.7.

¹¹² Gardner 1986, 89.

tydligt sätt hur denna familjestruktur kunde te sig, för hans och för andra överklassfamiljer i Rom.¹¹³

Konsekvenserna av denna typ av familjebildning blev att många äktenskap, särskilt de med politisk bakgrund, ingicks av enbart rationella skäl, utan några som helst känslor inblandade. Detta faktum gjorde äktenskapen obeständiga och därmed lätta att avsluta. Det första äktenskapet ingicks ofta i ung ålder och en hög dödlighet i unga år för både män och kvinnor gjorde att den överlevande maken eller maken vanligtvis gifte om sig. Detta resulterade i att det kunde vara stor åldersskillnad mellan en individs barn. Det kunde också innebära att någons barnbarn var jämnåriga med barnen i ett senare äktenskap. Det var också mycket vanligt att det var stor åldersskillnad mellan man och hustru och att de tillhörde olika generationer. Äktenskapet och barnafödandet betraktades som en social skyldighet och inte som ett resultat av individuella val. Dessa äktenskapsallianser gjorde att familjerna ingick i ett ständigt skiftande antal släktförbindelser som förgrenades långt utöver den egna familjen och släkten.¹¹⁴

Den romerska familjen bestod därför av både släktingar och ickesläktingar och förändrades ständigt över tid. Man kan till vissa delar jämföra den med hur vår tids familjebildning ser ut.

4. Analys

Analys av politiska äktenskap i Rom, exemplet Pompeius

Pompeius politiska sympatier skiftade över tid. Han började sin karriär som anhängare till Sulla. Några år senare sympatiserade han, trots Sullas varningar, med Aemilius Lepidus som tillhörde popularlägret. Pompeius återgick efter några år till att arbeta för att upprätthålla Sullas konstitution. Från och med år 71 f.v.t. och fram till sent 50-tal sympatiserade Pompeius åter med *popularerna* med skiftande intensitet. Sina sista levnadsår var han senatens kandidat i kampen mot Caesar.¹¹⁵ För romare i den högsta samhällsklassen var äktenskapsallianser ett medel att nå politiskt avancemang. De flesta ledande namnen i senrepublikens Rom använde äktenskapet som medel att realisera sin politiska ambition och öka sin politiska makt.¹¹⁶ Pompeius fem äktenskap illustrerar på ett konkret sätt detta sätt att tänka.

Pompeius första äktenskap ingicks år 86 f.v.t. Pompeius var då mycket ung och i början av sin karriär. En kort tid efter att Pompeius far, Pompeius Strabo, dött blev Pompeius, i egenskap av sin fars arvinge, åtalad för förskingring som hade med arvet att göra. Åtalet drevs av Pompeius fars politiska motståndare i syfte att bli av med en blivande stark motståndare och Sulla-vän. Pompeius mogna uppträdande i domstolen gjorde ett gott intryck på Antistius, domstolens ordförande, och när han, enligt Plutarchos, erbjöd honom giftermål med sin dotter Antistia, tackade Pompeius ja.¹¹⁷ Antistius motiv till detta erbjudande var antagligen mer komplicerat än

¹¹³ Bradley 1991, 96.

¹¹⁴ Bradley 1991, 97.

¹¹⁵ Anderson 1963, 3-4.

¹¹⁶ Haley 1985, 49.

¹¹⁷ Plut. *Pomp.*4, Bradley 1991, 91.

det Plutarchos uttryckte och han visade härmed på Sullasympatier.. Detta erbjudande kom under pågående rättegång och förbindelsen hemlighölls antagligen, men det blev ändå uppenbart för alla inblandade att Pompeius på olika sätt favoriserades under tiden rättegången pågick.

Pompeius blev frikänd och några dagar senare gifte sig det unga paret.¹¹⁸ Det är svårt för oss att se några uppenbara politiska fördelar för Pompeius med detta första äktenskap. Värdet synes ligga mer på det personliga och privata planet. Pompeius blev, genom att denna äktenskapsförbindelse ingicks, frikänd och kanske fick han också, i allmänhetens ögon, distans till det negativa inflytande som minnet av hans far, stod för. För Antistius gick det illa eftersom han, i och med detta äktenskap, räknades som Sullaanhängare och av denna orsak blev mördad 82 f.v.t. av Mariusanhängare i upploppen som ägde rum i Rom innan Sullas återkomst.

Efter fyra års äktenskap med Antistia skilde sig Pompeius från henne och gifte sig år 82 f.v.t. istället med Aemilia, Sullas styvdotter. Pompeius hade under inbördeskriget under Sullas tid tjänat Sulla och då kommit i kontakt med både Crassus och Metellus Pius.¹¹⁹ Han hade också under denna krigstjänst rekryterat mer män och hade vid krigsslutet en betydande armé bestående av tre legioner.¹²⁰ Sulla visste inte hur han skulle förhålla sig gentemot Pompeius. Han kunde inte låta avrätta honom som han gjort med andra mindre betydande medspelare men han kunde inte heller låta honom flyta fritt politiskt. Det är här tanken på en äktenskaplig allians mellan Pompeius och Sullas styvdotter, Aemilia Scaura, väcktes. Även Sullas hustru, Aemilias mor, tyckte detta var en bra lösning. Om detta äktenskap kom tillstånd behövde inte Sulla vara orolig för en potentiell fiende och Pompeius knöts till Sulla med familjeband och blev därmed en säker samspelspartner.

Att Pompeius och Aemilia redan var gifta och att Aemilia dessutom var gravid i ett sent skede ansågs inte vara något hinder! Man kan förmoda att både Pompeius och Aemilia var motvilliga till denna relation. Enligt Plutarchos ingick Aemilia det nya äktenskapet med motvilja och för Pompeius var förbindelsen ett utslag för Sullas tyranniska sinnelag och hade inget med hans personliga önskan att göra.¹²¹ Ingen av dem, varken Aemilia eller Pompeius, motsatte sig dock arrangemanget. Pompeius såg att den politiska fördelen med giftermålet övervägde. Han insåg vikten av att gifta in sig i en av Roms mest betydelsefulla familjer. När det gällde hans äktenskap med Antistia så var det vid denna tidpunkt inte längre någon fördel för honom att vara gift med henne. Aemilia var också införstådd med att familjens vilja gick före den personliga, så hon gjorde som föräldrarna bad henne göra. Detta äktenskap blev som tidigare sagts, mycket kort. Det började och slutade år 82 f.v.t. eftersom Aemilia dog strax efter att det ingåtts, i barnsäng.

År 79 f.v.t. gifte sig Pompeius för tredje gången. Även denna gång hade Sulla ett finger med i spelet.¹²² I och med giftermålet med Mucia blev Pompeius återigen lierad med släkterna Mucii Scaevola och Caecilii Metelli, de senare Sullas trognaste supporters. Familjebanden med

¹¹⁸ Greenhalg 1980, 9.

¹¹⁹ Plut. *Pomp.* 7, Seager 1979, 9.

¹²⁰ Plut. *Pomp.* 6, *Sulla.* 33.

¹²¹ Plut. *Pomp.* 9.

¹²² Seager 1979, 12.

Metilli-släkten återuppstod alltså. Pompeius fick genom denna förbindelse tillfälle till politiskt samarbete med Mucias två halvbröder/kusiner Metellus Nepos och Metellus Celer. Äktenskapet blev Pompeius längsta. Skilsmässan ägde rum 62 f.v.t. i samband med Pompeius återkomst till Rom efter sin långa bortavaro i Asien (kriget mot Mithridates). Som tidigare sagts är orsaken till denna skilsmässa oklar. Enligt Haley kan det finnas två anledningar, otrohet eller politik. Enligt Greenhalgh hade Pompeius hört rykten om Mucias otrohet men inte tidigare brytt sig men nu när han var på väg hem, efter en lång bortavaro, kunde han inte längre ignorera detta. Det finns inga samtida källhänvisningar som styrker otrohet från Mucias sida. Enligt Plutarchos nämnde Pompeius aldrig något om denna skilsmässa, varken förr eller senare.

En politisk anledning till skilsmässan kan ha varit att Pompeius politiska ställning inte längre gynnades av släktskapet med Metellus Nepos och Metellus Celer.¹²³ Pompeius fick aktivt stöd av den ene av de två halvbröderna, Metellus Nepos medan Metellus Celer under större delen av den aktuella perioden visade mer intresse för optimatfalangen.¹²⁴ Metellus Nepos var tribun 62 f.v.t. och försökte då att få Pompeius hemkallad från kriget, i första hand för att bringa ordning i den turbulenta situationen som rådde i senaten efter Catilina-affären. Därmed motarbetade han också Cicero under de sista dagarna av hans tid som konsul. Dessutom försökte Nepos att få igenom en lag som skulle göra det möjligt för Pompeius att söka konsulat *in absentia*. Cato lade sitt veto mot denna lag. Det blev upplopp och Nepos blev tvungen att fly Rom och återvända till kriget och Pompeius. Detta tyder på att Nepos arbetade som Pompeius agent. Pompeius var inte nöjd med denna händelseutveckling. Hans taktik var, som tidigare sagts, att aldrig tydligt visa vilken sida han stödde. Cicero, som var konsul under detta år, betraktade dessa händelser som en skymf mot honom.¹²⁵

Efter skilsmässan från Mucia tappade Pompeius stödet han fått från Metellus Nepos.¹²⁶ Nepos motarbetade därefter under större delen av 50-talet många av Pompeius lagförslag och som konsul 57 motsatte han sig intensivt Pompeius försök att återkalla Cicero som befann sig i exil.¹²⁷ Kanske kan också en anledning till skilsmässan ha varit att Pompeius var missnöjd med på vilket sätt Nepos arbetat för Pompeius sak i senaten 62 f.v.t. Tyckte Pompeius att Nepos varit alltför angelägen i att tala för honom och alltför tydligt visade att han gick Pompeius intressen? Ville han genom skilsmässan från Mucia visa att han tog avstånd från Nepos?

Ett annat tankespår är att Pompeius planerade för att byta politiska allianspartners. Ett led i denna planering var de äktenskapsplaner han visade sig ha angående Catos niece, något som emellertid inte alls passade Cato.¹²⁸ Pompeius var efter denna skilsmässa ogift fram till 59 f.v.t. då äktenskapet mellan Julia och honom inleddes.

Äktenskapet mellan Julia och Pompeius ingicks tidsmässigt i nära anslutning till att triumviratet bildades. Att stärka triumviratet genom att skapa familjerelationer mellan två av huvudrollsinnehavarna i triumviratet var naturligtvis det politiska motivet till denna allians.

¹²³ Gruen 1969, 83.

¹²⁴ Anderson 1963, 8

¹²⁵ Skydsgaard 1978, 46.

¹²⁶ Gruen 1969, 83.

¹²⁷ Andersson 1963, 7.

¹²⁸ Pomp. *Pomp.* 44.2.

Caesar själv gifte också om sig av samma anledning. Hans brud var Calpurnia, dotter till Calpurnius Piso och därmed tillhörande en av de noblaste familjerna i Rom.¹²⁹ Pompeius äktenskap med Julia rapporteras av samtida källor som varande mycket lyckligt. Efter Julias död i barnsäng år 54 f.v.t. fanns det inte längre något sammanhållande familjeband mellan Pompeius och Caesar. Caesar var vid denna tidpunkt angelägen om att förbindelsen mellan honom och Pompeius skulle förlängas och gav honom ytterligare äktenskapsförslag som dock Pompeius avböjde. Efter Julias bortgång blev motsättningarna mellan triumvirerna större och Pompeius blev hårdare i sin kritik av Caesar. Det politiska resultatet av äktenskapet med Julia bedöms mer ha skadat än gynnat Pompeius karriär. Plutarchos vittnar om Pompeius stora kärlek till Julia och om att han låtit sina känslor styra honom i allt för hög grad. Därmed missade han att engagera sig i statens affärer och insåg inte, förrän allt för sent, att han höll på att förlora maktkampen som pågick mellan honom och Caesar.¹³⁰

Cornelia, Pompeius femte fru, var dotter till Metellus Scipio, och det var den politiska anledningen till att detta äktenskap ingicks. Pompeius fick återigen släktband till denna släkt. Metellus Scipio erbjöds att bli konsul tillsammans med Pompeius under andra halvan av år 52, det året han var ensam konsul. Det var också detta giftermål som uppmärksammade *optimaterna* i senaten på att Pompeius var en man att satsa på för dem.¹³¹ Äktenskapet med Cornelia motsvarade antagligen politiskt de förväntningar Pompeius hade på det. När den politiska kursändringen kom 50-49 f.v.t. kunde Pompeius lita på Scipio och genom sina förbindelser också få stöd av många viktiga personer med rätt sorts bakgrund.

En sammanfattning av Pompeius fem äktenskap visar att alla var politiska i den meningen att de ingicks med en agenda som underförstått, för de inblandade, hade klargjort vad man önskade åstadkomma med förbindelsen i fråga. Pompeius ville ha något från Antistius och fick det. För Antistius gick det däremot inte enligt planerna. När det gäller Sulla och äktenskapet med Aemilia hade de båda männen, Pompeius och Sulla, avsikter med vad man ville åstadkomma men äktenskapet var för kort för att man skulle ha kunnat utläsa om det resulterade i det man önskade. Den långa förbindelsen med Mucia var tänkt att bli en politisk allians med hennes släkt och främst då halvbröderna Metellus Nepos och Metellus Celer. Det är uppenbart att detta inte lyckades i längden. Pompeius fick inte det politiska stöd han hade väntat sig av denna förbindelse och man kan anta att detta var anledningen till skilsmässan mellan honom och Mucia. Man kan också anta att Pompeius hade planer på att knyta nya politiska förbindelser eftersom han, i samband med skilsmässan från Mucia, gav ett förslag till Cato, som innebar att han skulle gifta sig med hans niece. Förslaget föll inte i god jord hos Cato och Pompeius fick söka nya vägar. Äktenskapet med Julia stärkte förvisso triumviratets *amicitia* men för Pompeius del ökade det inte hans makt. Den som vann politiskt på relationen med Julia var brudens far, Caesar.¹³² Äktenskapet med Cornelia däremot kan anses ha varit en satsning som gav Pompeius det politiska resultat han förväntat sig av det.

¹²⁹ Seager 1979, 96, Gruen 1969, 77.

¹³⁰ Anderson 1963, 7.

¹³¹ Anderson 1963, 8.

¹³² Anderson 1963, 9.

Analys av kvinnors möjligheter att kontrollera sina liv

Rätt sorts utbildning ansågs vara en viktig del i utformandet av den perfekta romerska överklasskvinnan och var därmed en tillgång för flickan i hennes framtida roll som gift kvinna. Hur var denna utbildning utformad? Den skulle rusta flickan till att delta i en intellektuell miljö tillsammans med männen och samtidigt fostra henne till att bli en dygdig kvinna, något som ansågs vara den allra bästa förberedelsen för henne i hennes framtida liv som maka och mor.¹³³

Kvinnan i de högre klasserna skulle vara spirituell, kunna föra en intellektuell konversation och hon skulle också gärna ha artistiska talanger. Plutarchos har skrivit positivt om många kvinnor i sina verk, bl.a. om Cornelia, Pompeius femte hustru. Cornelia var, enligt Plutarchos särskilt charmig därför att hon var välutbildad, kunde spela lyra och var kunnig i filosofi och geometri.¹³⁴ Att ha intellektuella och artistiska talanger var alltså positivt för kvinnan och ökade hennes attraktionskraft.

I Rom såg man mycket pragmatiskt på utbildning och målen med den såg helt olika ut för pojkar respektive flickor. Pojkarna fick en utbildning där ambitionen var att utveckla språklig och retorisk förmåga, lära dem hur världen utanför Rom fungerade och förbereda dem för den framtida karriären. Pojkarnas utbildning strävade efter att de skulle utvecklas enligt det manliga romerska idealet som innebar att ha förnuft och förmåga till självkontroll.¹³⁵

För flickan däremot skulle den intellektuella skolningen kombineras med en utbildning i att utveckla lämpliga kvinnliga dygder såsom att kunna uppträda med värdighet, anständighet och elegans. En egenskap som också värderades var att ha ett vackert utseende. Flickornas utbildning hade därmed en osäker ställning eftersom utbildningen traditionellt syftade till att utveckla dygder som var värdefulla i det offentliga livet, männens område, medan flickornas dygder var ämnade för och skulle tillämpas i det privata livet, kvinnans område.¹³⁶

För kvinnan var det faktum att hon tillhörde en mäktig och inflytelserik familj den viktigaste tillgången på äktenskapsmarknaden. Att använda sina kvinnliga släktingar för att få möjlighet att skaffa sig politiska allierade har varit en manlig strategi genom historien. Under senrepubliken blev även kvinnorna aktiva på detta område och valde män och älskare med avsikten att gynna sin egen familj. Ett exempel på en av dessa kvinnor var Valeria som förtrollade Sulla när de båda träffades på ett gladiatorspel. Deras giftermål förbättrade hennes familjs situation mycket.¹³⁷

Vad hade kvinnan för möjlighet att motsäga sig ett giftermål? Enligt lagen behövdes båda parter samtycke för att ett äktenskap skulle komma till stånd, men den blivande bruden tilläts neka bara om den tilltänkte mannen kunde bevisas vara moraliskt olämplig. Första äktenskapet som oftast ingicks när bruden var mycket ung var *pater familias* beslut men när kvinnorna blev äldre kunde en del av dem göra egna val. Cicero arrangerade två äktenskap för sin dotter Tullia,

¹³³ Caldwell 2015, 43.

¹³⁴ Plut. *Pomp.* 55.

¹³⁵ Caldwell 2015, 17.

¹³⁶ Caldwell 2015, 18.

¹³⁷ Pomeroy 1994, 157.

men hennes tredje man valdes av henne och hennes mor under faderns bortovaro.¹³⁸ Cicero tyckte inte att Dolabella, den blivande maken, var en lämplig äktenskapspartner för sin dotter men äktenskapet kom ändå till stånd.¹³⁹

Att ha stora ekonomiska tillgångar kunde öppna upp för fördelaktiga äktenskapsallianser. Kvinnans möjlighet att nå rikedom var genom arv och/eller hemgift som kan betraktas som en form av förtida arv. En del kvinnor blev under senrepubliken mycket rika genom att de ägde tillgångar i form av egendomar som de förvaldade på ett ekonomiskt fördelaktigt sätt.¹⁴⁰ Fulvia var en sådan kvinna med stora tillgångar, både ekonomiska och, även politiska efter att Clodius, hennes förste man, dött. Hon satsade sina tillgångar i att skaffa sig en politisk position, genom att gifta om sig med först Scribonius Curio och efter hans död, Marcus Antonius.¹⁴¹

Sammanfattningsvis var familjetillhörigheten den mest betydelsefulla komponenten för att göra kvinnan attraktiv på äktenskapsmarknaden och göra det möjligt för henne att styra sitt liv. Att som kvinna ha ekonomiska tillgångar och ha erhållit en god uppfostran (innebärande att med stil kunna föra sig i salongerna och samtidigt veta sin plats), spelade också en viss roll för männen när det gällde att välja äktenskapspartner.

5. Diskussion och slutsatser

Ur Pompeius synvinkel

Pompeius gifte sig fem gånger och samtliga äktenskap ingicks utan tvekan, med politiska förtecken, helt i linje med vedertaget mönster för Roms högreståndsfamiljer. Rent allmänt kan sägas att främsta anledningen till den politiska äktenskapsalliansen var att man, genom att arrangera ett giftermål, befäste eller förstärkte en redan ingången eller planerad politisk allians. I Pompeius liv går det att urskilja några årtal som var särskilt betydelsefulla för honom och för hans politiska karriär. Dessa årtal råkar också sammanfalla med årtalen han ingick eller avslutade äktenskap.

Äktenskapet med Antistia ingicks år 86. Pompeius var i detta skede av livet en mycket ung man, bara 20 år, som fått sin militära utbildning av sin far. Fadern, Pompeius Strabo, dog hastigt år 87 f.v.t. och lämnade Pompeius i en utsatt position. Familjen tillhörde riddarståndet, men släkten räknades inte bland de förnämsta i Rom och Pompeius kunde därmed inte räkna med att göra en automatisk ämbetsmannakarriär, av det slag som de flesta unga adelsmän kunde känna sig säkra på att göra. Dessutom gjorde faderns impopularitet och plötsliga död att Pompeius lämnades helt utan vänner och förbindelser i Rom, både innanför och utanför personkretsen i senaten och det Rom som syntes och hördes.¹⁴² Pompeius var ensam och det hängde på honom själv att skaffa sig de kontakter som behövdes för att göra militär och politisk

¹³⁸ Pomeroy 1994, 157.

¹³⁹ Cic. *Fam.* 8:6.

¹⁴⁰ Skinner 2005, 202.

¹⁴¹ Weir 2007, 2, Wilke 2016, 6.

¹⁴² Seager 1979, 5-6.

karriär. Pompeius var alltså i en situation där det var viktigt för honom att hitta samarbetspartners och han var därmed öppen för de förslag som han såg kunde gagna honom. Han tog utan tvekan chansen att gifta sig med Antistia när Antistius erbjöd honom den.

Antistius, domare i rättsprocessen Pompeius befann sig i, såg i Pompeius en lovande ung man med goda framtidsutsikter. Antistius kalkylerade också för egen räkning in möjligheter att vinna politiska favörer genom giftermålet i och med att Pompeius var lierad med Sulla. Äktenskapet mellan Pompeius och Antistia varade i fyra år. Som tidigare nämnts låg Pompeius fördelar med detta äktenskap främst på det personliga planet. Genom äktenskapet blev han frikänd från anklagelserna som hade med arvet från hans far att göra.

År 82 f.v.t. erbjöds Pompeius av Sulla att gifta sig med Aemilia Scaura, Sullas fosterdotter. I och med detta giftermål blev han ingift i en av de mest betydelsefulla och ärorika familjerna i Rom. Initiativet till giftermålet kom från Sulla. Sulla såg en risk i att den unge Pompeius kunde bli honom för mäktig. Genom giftermålet knöts Pompeius till Sullas intressesfär och Sulla kunde därmed känna sig säker på Pompeius stöd. Sulla ville också genast hitta en lämplig militär uppgift för Pompeius och han blev först utnämnd till att avsluta krigssituationen i Gallia Cisalpina och han skickades därefter vidare på militära uppdrag till Afrika och Sicilien.¹⁴³ Denna äktenskapsförbindelse, som inte varade längre än några månader, var gynnsam för både Sulla och Pompeius. För Sulla för att han band Pompeius till sig och därmed säkrade att han slogs på hans sida, för Pompeius genom att han fick viktiga militära uppdrag som bland annat resulterade i hans första triumf.

Pompeius tredje äktenskap, med Mucia Tertia, ingicks år 79 f.v.t., även det på Sullas initiativ. Pompeius hade nu, trots Sullas motstånd, firat sin första triumf, en extraordinär bedrift och något mycket ovanligt för en så ung man som Pompeius. Pompeius var den yngste någonsin som firat triumf. Dessutom tillhörde han riddarståndet, tidigare hade alla triumfatorer varit patricier. Pompeius hade politiskt nu en bra sits. Enligt Seager befann han sig i precis den position han önskade sig vara i. Han ville inte ha revolution men kunde tänka sig att tänja på spelreglerna för att saker skulle utvecklas som han önskade att de skulle göra.. Han var en person som var efterfrågad av alla och som man alltid rådfrågade innan beslut fattades. Han hade på det politiska planet utmanat Sulla och han hade också självförtroende att göra det igen om det behövdes.

Det är samtidigt viktigt att påpeka att det var genom att tjäna Sulla som Pompeius fått sin styrka. Seager säger att han vid denna tidpunkt var en, visserligen svårstyrd men dock en Sullanhängare, och skulle så förbli det närmaste årtiondet. Det finns en annan aspekt av Pompeius politiska situation detta år. Verkligheten var inte så enkel som att han var, för att citera honom själv enligt Plutarchos, ”den stigande solen”. Däremot var han en framstående fältherre i en potentiellt känslig och sårbar situation. Även för Rom var detta en instabil tid. När Sulla lämnade sin maktposition blev den politiska situationen i Rom osäker och instabil. Den politiska framtiden var oförutsägbar.¹⁴⁴ Genom giftermålet med Mucia var Pompeius återigen

¹⁴³ App. *B Civ.* 1.92, 95, 96, Plut. *Pomp.* 10, Seager 1979, 9.

¹⁴⁴ Rosenblitt 2014, 440.

lierad med familjen Metellus, specifikt med de politiskt aktiva bröderna Nepos och Celer Metellus, en förbindelse som Pompeius år 79 f.v.t. tänkte skulle vara gynnsam för honom.

År 62 f.v.t. är nästa betydelsefulla årtal. Då skiljde sig Pompeius från Mucia, efter att ha varit gift med henne i 17 år. Skilsmässan skedde i samband med att Pompeius återvände från sin långa bortovaro i Asien. Alla tecken tydde på att framtiden såg ljus ut för Pompeius och för Rom. Utrikespolitiskt hade Pompeius slutgiltigt besegrat Roms långvarige motståndare Mithridates. Inrikespolitiskt var Catilina och hans försök att ändra statskicket besegrad. Dessutom hade Pompeius upplöst sin här vid ankomsten till Brundisium och var långsamt på väg mot Rom där han tänkte sig att få ett varmt välkomnande och fira sin tredje triumf.

Pompeius hade medvetet planerat sitt återvändande genom att våren 62 f.v.t., skriva ett brev adresserat till senaten i sin helhet och även privat till en del ledande senatorer, och meddelat att han ämnade upplösa sin arme omedelbart vid ankomsten till Brundisium. Det enda han önskade var att kunna dra sig tillbaka i lugn och ro, försäkrade han. Anledningen till dessa lugnande besked från Pompeius var Metellus Nepos oroväckande agerande i senaten. Metellus Nepos, Pompeius svåger, var år 62 folktribun, och hans uppträdande i senaten ökade nervositeten och upprörde många av senatorerna inför Pompeius återkomst till Italien.¹⁴⁵

Här har vi också, enligt min mening, anledningen till skilsmässan från Mucia. Pompeius planerade för en ny period i sitt liv och i detta liv passade inte släktskapet med familjen Metellii in. Mucias två halvbröder var snarare en belastning för honom än en tillgång. Pompeius såg sig som Roms och senatens blivande ledare och letade efter förbindelser som kunde gynna detta, därav äktenskapsanbudet till Catos niece. Cato avvisade, som tidigare nämnts detta anbud, och Pompeius fick söka andra vägar.

År 59 f.v.t. gifte sig Pompeius med Julia. Äktenskapet ingicks, som ett bevis och en bekräftelse på triumviratets ledande ställning. I och med detta äktenskap kom en annan dimension in i skildringen av Pompeius personlighet. Plutarchos har i sin biografi över Pompeius liv, vid ett flertal tillfällen beskrivit Pompeius kärlek till sin unga hustru och antytt att han försummade sina politiska plikter till förmån för Julias sällskap. Jeffrey Beneker har i en avhandling beskrivit och jämfört Plutarchos biografier över Alexander, Caesar, Pompeius och Antonius med avseende på deras kärleksaffärer och hur dessa påverkade dessa mäns liv. Pompeius kärleksrelation i sina två sista äktenskap, beskrivs vara en svaghet i hans personlighet. Pompeius skildrades av Plutarchos fram till äktenskapet med Julia som en moraliskt högstående, principfast person men i och med äktenskapet med Julia tappade Pompeius sin självkontroll och gav efter för sin kärlek, till skillnad från Alexander och Caesar som aldrig tappade självkontrollen och inte lät sina kärleksaffärer påverka det personliga livet. Pompeius blev alltså, enligt Benekers tolkning av Plutarchos, distraherad av sin kärlek till sina fruar, och lät denna distraktion ta överhanden över sitt liv. Enligt denna teori var det Pompeius brist på självkontroll, när det gäller kärleken, som kan ha bidragit till hans militära förluster under hans sista levnadsår och till hans död.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Goldsworthy 2007, 178.

¹⁴⁶ Beneker 2002, 183.

Äktenskapet med Cornelia år 52 f.v.t. var Pompeius eget val. Här markerade han fullt ut sin brytning med Caesar och blev därmed *optimaternas* kandidat i det kommande inbördeskriget. Även detta äktenskap var ett äktenskap där Pompeius var känslomässigt engagerad och det beskrivs precis som äktenskapet med Julia som lyckligt.

Vilka andra slutsatser kan vi dra när det gäller Pompeius fem äktenskap. Det fanns en skillnad mellan de tre första och de två sista äktenskapen. Samtliga äktenskap ingicks av politiska skäl. De tre första tycks inte ha betytt något känslomässigt för honom medan de två sista beskrivs som personligt tillfredsställande för båda parter. Man kan fråga sig om det kan ha betydelse att Pompeius själv inte var den aktiva parten i beslutet om de tre första äktenskapen utan var den som tillfrågades och tackade ja. Detta gällde inte vid giftermålen med Julia och Cornelia. I äktenskapet med Julia tycks det ha varit ett gemensamt beslut av Pompeius och Caesar och äktenskapet med Cornelia ingicks på Pompeius eget initiativ.

När Pompeius blev äldre föredrog han unga, vackra, intelligenta kvinnor med intellektuella intressen. Unga och vackra kvinnor har väl i alla tider lockat äldre män, mer speciellt för Pompeius var väl att de unga kvinnorna också skulle vara intelligenta och ha intellektuella intressen. Pompeius beskrevs i de två sista äktenskapen som en trogen, passionerad och kärleksfull man som föredrog sina unga hustrurs sällskap framför den politiska verksamheten. Betydde detta att han hade tröttnat på sitt militära och politiska engagemang och hellre skulle vilja dra sig tillbaka och leva sitt liv utanför offentligheten, i kärlek och lycka. Kanske upptäckte Pompeius när han blivit något äldre att kärleken betyder mer än makten.

Ur kvinnornas synvinkel

Kunde kvinnan påverka valet av äktenskapspartner? Ett faktum är att romare i de högre samhällsklasserna betraktade äktenskapet som en av flera möjligheter för att skapa värdefulla allianser. Motivet bakom äktenskapet kunde vara att uppnå politisk makt eller ekonomisk vinning. Den unga kvinnan hade inför sitt första äktenskap, i stort sett inga möjligheter att sätta sig emot *pater familias* förslag. Båda parter samtyckte innan ingången av ett äktenskap behövdes visserligen, men ett nej accepterades bara om någon part kunde bevisas vara moralisk olämplig. Det är svårt att tänka sig att en flicka i de yngre tonåren, så ung var det vanligt att flickan var vid tiden för första giftermålet, skulle kunna motsäga sig *pater familias* beslut. *Pater familias* hade i stort sett enväldig makt över sina döttrars liv och död.

Om vi betraktar de fem kvinnor som Pompeius var gift med kan vi konstatera att det inte finns någon dokumentation som säger att någon av dem hade en önskan att motsäga sig det aktuella äktenskapet. Samtliga var också unga vid giftermålets ingång, medan Pompeius åldrades på vägen och det därför var stor åldersskillnad mellan brud och brudgum i de två sista äktenskapen.

Antistia och även Pompeius var mycket unga vid äktenskapets ingång. Att Antistia tackade ja och inte hade en tanke på något annat, kan vi anta. Vi vet inte hur hon tänkte om detta äktenskap, men av dokumentation som finns angående skilsmässan fyra år senare, är det väl ingen djärv gissning att tänka att hon var i en förtvivlad situation när Pompeius helt abrupt lämnade henne. Man kan också anta att hennes utbildning och uppfostran hade varit inriktat på och anpassat henne till maka och mor i ett liv inom den privata sfären. Om hennes fortsatta liv vet vi inget

men hon var antagligen inte, efter sin skilsmässa, i en position som gjorde henne till en lika attraktiv äktenskapspartner för en man som sökte politiska fördelar och allianser. Däremot var hon fortfarande mycket ung, hade inte fött barn och ett äktenskap med henne skulle kunna vara en positiv förbindelse för den som inte var ute efter politiska fördelar eller allianser.

Aemilia, Pompeius andra fru, slutade det tragiskt för. Om henne vet vi att hon redan var gift och väntade barn med en annan man när hon av sina föräldrar ombads skilja sig för att gifta sig med Pompeius. Plutarchos säger att hon var motvillig till detta äktenskap men att hon gjorde som hennes föräldrar sade. Vi vet inte i vilken grad hon protesterade men hon lyckades i alla fall inte få sina föräldrar att ändra mening och avstyra äktenskapet. Det är också möjligt att Aemilia inte behövde så mycket övertalning för att acceptera situationen. Hennes far var Aemilius Scaurus och hennes mor Caecilia Metella och hon härstammade därmed från två av de mest betydande patriciersläkterna i Rom, dessutom var diktatorn Sulla hennes styvfar. Hennes uppfostran och skolning sade henne att släktens vilja är lag och att lyda släktens vilja var självklart för henne.

Äktenskapet med Mucia var en lång relation som varade i 17 år. Paret fick tre barn. Efter skilsmässan gifte Mucia genast om sig och fick ytterligare ett barn. Mucias födelseår är okänt men antagligen var hon och Pompeius relativt jämngamla. Mucia framstår som en välutbildad och kompetent kvinna som fann sig väl tillrätta i Roms salonger. Hon omnämns i historieskrivningen som självständig och diplomatisk och anlätades efter skilsmässan från Pompeius av bland annat Octavianus för politiska medlingsuppdrag. Om Mucia hade några tvivel angående sitt äktenskap med Pompeius är okänt. Hon skulle kunna ha sagt nej, eftersom hon var en vuxen kvinna, kanske hade hon också varit gift tidigare. Hon var dessutom välutbildad och kom från en mycket betydande familj, men varför skulle hon vilja säga nej! Pompeius stod vid denna tidpunkt i början på sin karriär, han var ung, framgångsrik, förmögen och hade dessutom, enligt Plutarchos, ett fördelaktigt utseende. Efter skilsmässan gifte Mucia genast om sig och fortsatte att leva under samma levnadsvillkor som tidigare. Pompeius var borta under långa perioder av detta äktenskap, de tre barnen föddes i början av förhållandet och därefter levde paret skilda liv. Detta kan ha bidragit till att deras äktenskap, som när det ingicks, var ett resonemangsäktenskap, precis som merparten av äktenskap i överklassen under senrepublikens Rom, inte utvecklades till ett djupare förhållande.

De sena äktenskapen med Julia och Cornelia var annorlunda på det sättet att det här förelåg en stor åldersskillnad mellan parterna. Julia stod i begrepp att gifta sig med en annan man när äktenskapet mellan henne och Pompeius kom på förslag men inget tyder på att hon på något sätt protesterade mot tanken på giftermålet. Julia beskrivs mycket positivt, hon var både vacker och intelligent men man får känslan av att hon var en ung dam som följde det accepterade mönstret för hur en ung flicka skulle uppföra sig och inte stack ut på något sätt. Hon skulle därför inte kunna tänka sig att säga emot sin far och försöka att förhindra äktenskapet. De beskrivningar man läser om äktenskapet säger att det var mycket lyckligt och att de båda parterna hade starka känslor för varandra. Julia dog i barnsäng och både Pompeius och hennes far Caesar var förkrossade. Caesar ville, när hon dog, ha en fortsatt politisk allians med Pompeius och hade förslag på nya äktenskapspartners som Pompeius avböjde. Hur hade Roms historia utvecklats om Julia inte dött i barnsäng och om äktenskapet mellan henne och

Pompeius fortsatt. Hade det blivit något inbördeskrig, hade Pompeius och Caesar mördats, hur hade Rom styrts? Det är frågor som det är spännande att fundera över men som vi aldrig kan få svar på.

Cornelia var också mycket ung. Inget tyder på att hon var motståndare till detta giftermål. Cornelia liksom Julia verkar inte ha ifrågasatt att medverka till att skapa den politiska allians som äktenskapen med dem möjliggjorde. Cornelia var, trots sin ungdom änka och äktenskapet med Pompeius var alltså inte hennes första. Det fanns en teoretisk möjlighet för henne att motsätta sig äktenskapet men precis som Julia var hon inte intresserad av det. Hennes uppfostran och utbildning hade format henne till att anpassa sig till den rådande uppförandekoden som sade att kvinnan skulle underordna sig mannen. Cornelia hade, enligt Plutarchos, en god utbildning som även innefattade ämnen som kvinnor vanligtvis inte behärskade, som geometri och filosofi. Som tidigare sagts vet vi inget mer om Cornelia efter Pompeius död. Hon verkar ha uppfört sig som det förväntades av en romersk *matrona* och gjorde inget som bröt mot den rådande uppförandekoden.

Vad var det som gjorde det möjligt för kvinnor från de högre klasserna i senrepublikansk tid att påverka och kontrollera sina liv? Den viktigaste komponenten, konstaterar jag, var att man tillhörde en mäktig och anrik familj. Det var också viktigt att ha ekonomiska tillgångar att erbjuda, speciellt när familjens anor var lite mer blygsamma, kunde en förmögenhet hjälpa till att öka attraktionen på äktenskapsmarknaden. För frånskilda kvinnan och för änkor kunde det faktum att kvinnan hade egna ekonomiska tillgångar, ge henne valfrihet och göra det möjligt för henne att styra sitt eget liv. Hon kunde i den situationen välja att gifta om sig med den hon önskade eller leva ensam på det sätt hon tyckte passade henne bäst.

De flesta kvinnor i den högre samhällsklassen i senrepublikens Rom levde sina liv på ett sätt som passade in i det rådande mönstret. Detta sätt att leva stämde in på de kvinnor Pompeius var gift med.

En gemensam nämnare för de kvinnor som har uppmärksammats på ett positivt sätt i de historiska källorna är att, när de har agerat, och det kan även gälla inom ett offentligt manligt område, har de gjort det enligt den gängse kvinnliga normen. Exempel på kvinnor som handlat enligt denna norm är Cornelia, Octavia och Hortensia. Däremot blev de kvinnor som inte fann sig i att följa de rådande kvinnliga mönstren motarbetade. Dessa kvinnor, som öppet utmanade männen och agerade inom den offentliga sfären för sin egen sak, dömdes hårt av sin samtid och fick ett mycket negativt eftermäle i historieskrivningen. Exempel på sådana kvinnor var Fulvia och Sempronia. Cornelia, Octavia och Hortensia däremot visar att det trots allt fanns vissa möjligheter för kvinnan att göra sig bemärkt i det offentliga och politiska livet men bara om hon passade in i den rådande samhälleliga normen över hur en kvinna skulle agera och uppföra sig.

6. Sammanfattning

Pompeius Magnus fem äktenskap är ett mycket tydligt exempel på hur iden med det politiska äktenskapet kunde te sig under senrepubliken och bildar därmed bakgrund till denna uppsats.

Jag har två syften med uppsatsen:

Det första är att granska och undersöka vilka fördelar Pompeius ville uppnå, i den politiska maktkampen, med varje äktenskap. Jag vill också undersöka hur väl detta lyckades.

Det andra syftet är att studera kvinnornas möjligheter att kontrollera sina liv, främst inom äktenskapet, med utgångspunkt från de kvinnor Pompeius gifte sig med.

Jag har enbart använt mig av textbaserade källor i detta arbete.

När det gäller kvinnornas möjlighet att påverka sina liv privat och offentligt och för att få ytterligare perspektiv på deras möjligheter att delta i det offentliga livet har jag också kort presenterat några kvinnor som lyckades med detta.

Min analys av vilka fördelar Pompeius fick i den politiska maktkampen och hur väl detta lyckades visar att han uppnådde det han önskade i de två första äktenskapen, de med Antistia och Aemilia. Det tredje äktenskapet, med Mucia, motsvarade till att börja med hans politiska intentioner och när det inte längre gjorde det, skilde han sig från henne. Äktenskapet med Julia, stärkte triumviratets makt men var inte till politisk fördel för Pompeius medan det femte och sista äktenskapet, det med Cornelia, gav Pompeius politiska fördelar.

Ytterligare aspekter på äktenskapen ur Pompeius synvinkel är att hans två sista äktenskap var betydelsefulla för honom känslomässigt och därmed eventuellt förändrade hans sätt att se på karriär och makt. Det privata livet hemma tillsammans med sin hustru tycktes vara mer intressant för honom än hans politiska och militära ambitioner.

Analysen av frågan som gäller kvinnornas möjligheter att påverka sina liv med utgångspunkt i de kvinnor Pompeius gifte sig med, visar att ingen av dem tycktes ha någon önskan att motsäga sig giftermålet. Mucia, Julia och Cornelia kunde eventuellt ha gjort detta om de så önskat, men uppfostran och utbildning hade format dem till att anpassa sig till den rådande uppförandekoden som sade att kvinnan skulle underordna sig mannen. Kvinnans möjligheter att styra över sitt liv berodde först och främst på vilken familj hon tillhörde. Bra ekonomi och en god uppfostran ökade hennes möjligheter att agera självständigt.

Möjligheten för kvinnor att agera i det offentliga livet var dock mycket begränsade och de kvinnor som lyckades med detta gjorde det genom att anpassa sig efter den rådande uppförandekoden och agera genom mannen.

7. Bibliografi:

Antika källor:

- Asc. *Pro M. Scaur.* Asconius, P. Q., *Commentaries on five speeches of Cicero*, transl. by S. Squires, Bristol 1990.
- App. *B.Civ.* Appianus, *Romerska inbördeskrig Bok I och II*, översättning från grekiskan med inledning och kommentarer I. Lagerström, Stockholm 2015.
- Cic *Att.* Cicero, M.T. *Cicero Samtliga brev, från latinets till svenska av Gabriel Sjögren*, Bd 1-2, Malmö s.a.
- Cic. *Fam.* Cicero, M. T., *Cicero Samtliga brev, från latinets till svenska av Gabriel Sjögren*, Bd 1-2, Malmö s.a.
- Cic. *Q Fr.* Cicero, M.T., *Ciceros Samtliga brev från latinets till svenska av Gabriel Sjögren*, Bd. 1-2, Malmö s.a.
- Plut. *Caes.* Plutarch's *Lives*, VII: *Demosthenes and Cicero. Alexander and Caesar*. Transl. by B. Perrin, (Loeb Classical Library), Cambridge Mass., 1919.
- Plut. *Pomp.* Plutarch's *Lives*, V: *Agesilaus and Pompey, Pelopidas and Marcellus*, transl. by B. Perrin (Loeb Classical Library) London, New York, 1917.
- Plut. *Sull.* Plutarch's *Lives*, IV: *Alcibiades and Coriolanes. Lysander and Sulla*. Transl. by B. Perrin, (Loeb Classical Library) Cambridge Mass., 1916.
- Suet. *Jul.* Suetonius, *Lives of the Caesars Vol. I: Julius, Augustus, Tiberius, Gaius, Caligula*, Transl. by J. C., Rolfe, Cambridge Mass.

Modern Litteratur:

- Anderson 1963 Anderson, W. S., *Pompey, his friends, and the literature of the first century B.C.*, Berkeley, Los Angeles 1963.
- Bauman 1992 Bauman, R. A., *Women and politics in ancient Rome*, London. 1992.
- Beneker 2002 Beneker, J., *The theme of erotic love in Plutarch's late-republican Lives*, Chapel Hill 2002.

- Beard 2015 Beard, M., *S.P.Q.R. Historien om det antika Rom*, översatt till svenska av M. Weilguni, Falun 2016.
- Bradley 1991 Bradley K.R., "Remarriage and the structure of the upper-class Roman family", i: *Marriage, divorce and children in ancient Rome*, ed. Rawson, B., New York 1991, 79-99.
- Caldwell 2015 Caldwell, L., *Roman girlhood and the fashioning of femininity*, Cambridge 2015.
- Duplá 2011 Duplá, D., "Consules Populares" i: *Consuls and Res Publica*, ed. Beck, H., Duplá, A., Jehne m.fl., Cambridge 2011, 279-282.
- Fant&Lefkowitz 1982 Fant, M.B., Lefkowitz, M.R. *Women's Life in Greece & Rome, A sourcebook*, London 1982.
- Fields 2012 Fields, N., *Pompey the great*, Oxford 2012.
- Finley 2002 Finley, M. I., "The silent women of Rome", i: *Sexuality and gender in the classical world*, ed. by Mc Clure, Laura K., Oxford 2002, 147-157.
- Gardner 1987 Gardner, J.F., *Women in Roman law and society*, London 1987.
- Goldsworthy 2006 Goldsworthy, A., *Caesar, en biografi*, översatt till svenska av C. Hjulström, Falun 2007.
- Greenhalgh 1980 Greenhalgh, P., *Pompey The Roman Alexander*, London 1980.
- Gruen 1969 Gruen E.S., "The Roman aristocracy and the conference of Luca", i: *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 18, H. 1 (Jan 1969), 71-108.
- Haley 1985 Haley S. P., "Five wives of Pompey the Great", i: *Greece & Rome*, Vol. 32, No. 1 (Apr, 1985), 49-59.
- Hammar 2013 Hammar, I., *Making Enemies: the logic of immorality in Ciceronian oratory*, Stockholm 2013.
- Pomeroy 1975 Pomeroy, S. B., *Goddesses, Whores, Wives and Slaves: Women in Classical Antiquity*, New York 1994 (1975).
- Rosenblitt 2014 Rosenblitt, A., "The turning tide: The politics of the year 79 b.c.e.", i: *American Philological Association*, vol. 144, 2014, 415-444.
- SAOB 2007 *Svenska Akademiens ordbok, [Elektronisk resurs]*, OSA-projektet, Göteborg, 1997, s.v. "hermeneutik".
- Seager 1979 Seager, R., *Pompey A Political Biography*, Southampton 1979.

- Skinner 2005 Skinner, M. B., *Sexuality in Greek and Roman Culture*, Bodmin Cornwall, 2005.
- Skydsgaard 1978 Skydsgaard, J. E., *Pompeius vender tillbaka*, Köpenhamn 1978.
- Setälä 1995 Setälä, P., *Antikens kvinnor*, Stockholm 1995.
- Weir 2007 Weir, A. J., *A study of Fulvia*, Kingston 2007.
- Wilke 2016 Wilke, S., *Det romerska äktenskapet Exempt Fulvia*, otryckt uppsats Göteborgs Universitet, 2016.
- Åshede 2016 Åshede, L., *Genusteorier och forskning*, föreläsning Göteborgs universitet, 2016-10-17.
-
- Bild på försättsbladet Pompeius Magnus, Nya Glyptoteket, Köpenhamn.